

Informativni dokument

April 2018

UPRAVLJANJE ŽIVOTNIM CIKLUSOM MUNICIJE (LCMA)

Naučene lekcije iz Bosne i Hercegovine

Jovana Čarapić i Paul Holtom

Zasluge i doprinosi

Provjera činjenica: Natasia Kalajdziovski

Uređivanje teksta: Fiona O'Brien

Prevod: Dragana Čeprić
(draganaceprkic@yahoo.com)

Tehnički pregled prevoda:
Goran Zeljković

Dizajn i prelom: Rick Jones
(rick@studioexile.com)

Štampa: nbmedia, Ženeva

Objavljeno na bosanskom/hrvatskom/
crnogorskom/srpskom jeziku (BCMS) u
februaru 2019. godine

Fotografija naslovne strane

Municija koja čeka odlaganje u bazi TROM Doboju, kao dio projekta koji finansira EU, a prati UNDP SEESAC.
Izvor: UNDP SEESAC

O autorima

Jovana Čarapić radi kao istraživač za organizaciju Small Arms Survey. Radi na raznim projektima u oblasti upravljanja naoružanjem i municijom, sa posebnim fokusom na Jugoistočnu Evropu (JIE). Jovana je autor nekoliko publikacija o neplaniranim eksplozijama u JIE-i upravljanju životnim ciklusom municije, kao i izgradnji kapaciteta i obuci za fizičku sigurnost i upravljanje zalihama (PSSM). Jovana je doktor političkih nauka sa Visokoškolskog instituta za međunarodne i razvojne studije u Ženevi.

Paul Holtom radi kao viši istraživač za organizaciju Small Arms Survey. Fokus Paulovih istraživanja su nastojanja da se reguliše i prati međunarodna trgovina oružjem, kao i mjere za rješavanje nelegalne trgovine i diverzija. Radio je kao direktor Programa za transfer naoružanja (2009-2013) Međunarodnog instituta za mirovna istraživanja iz Štokholma (SIPRI), te je bio savjetnik od 2013. do 2016. godine Grupi vladinih eksperata Ujedinjenih nacija po pitanjima UN-ovog Registra konvencionalnog oružja.

Zahvalnost

Ovaj Informativni dokument je omogućen podrškom Ureda za uklanjanje i smanjenje naoružanja pri Odjelu za političko-vojna pitanja (PM/WRA) Ministarstva vanjskih poslova SAD-a (engl. US State Department).

Ovoj studiji, koja je rađena od maja 2016. do juna 2017. godine, doprineli su mnogi pojedinci koji rade u Bosni i Hercegovini (BiH) na pitanjima u vezi sa upravljanjem životnim ciklusom municije (engl. Life-cycle Management of Ammunition). Istraživački tim je zahvalan Ministarstvu odbrane BiH (MO BiH), Zajedničkom štabu i brojnim drugim članovima Oružanih snaga BiH (OS BiH). Predstavnicima Zajedničkog štaba su obezbijedili neprocjenjivu podršku i smjernice istraživačkom timu tokom terenskih posjeta u Sarajevu. Izražavamo posebnu zahvalnost general-majoru Senadu Mašoviću, general-majoru Mirku Tepšiću, pukovniku Daliboru Periću, pukovniku Edinu Faki, pukovniku Borisu Listesu, kao i članovima AWE Task Force grupe (engl. Ammunition, Weapons, and Explosives).

Pripadnici Oružanih snaga Švicarske, Oružanih snaga Austrije, Snaga Evropske unije (EUFOR), Mobilnih timova za trening (MTT) 2.1.6.1. i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) u BiH omogućili su pristup MO i Zajedničkom štabu BiH, te obezbijedili političku, tehničku i logističku podršku tokom terenskih posjeta i tokom cijelog istraživačkog perioda. Organizacija Small Arms Survey izražava posebnu zahvalnost dr Mihaeli Osorio, pukovniku Martinu Trachsleru, majoru Alexandru Maieru, majoru Martinu Brunnhoferu, Tariku Učanbarliću i Vedadu Pinji za njihov stručni savjetodavni doprinos i podršku tokom projekta. Pored toga, Small Arms Survey izražava zahvalnost Christopheru Loughranu za njegov pregled prvobitnog nacrtu.

Predgovor

U 2012. godini, Operativni komandant EUFOR-a rukovodio je usvajanjem sveobuhvatnog pristupa za rješavanje sve većih sigurnosnih izazova koji su se odnosili na zalihe viška naoružanja, koje su ostale nakon oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini. Nakon decenija političkog zastoja, nastalog usljed sukoba iz prošlosti ove države, direktiva je omogućila grupi eksperata da kreiraju i provedu sistem upravljanja životnim ciklusom municije, koji je omogućio prelaz na lokalno vlasništvo, sa ciljem rješavanja postojećih i budućih izazova u upravljanju u skladu sa međunarodnim standardima. Pod vođstvom Specijalnog savjetnika za municiju i naoružanje iz EUFOR-a i Međuagencijskog strateškog odbora, ova strategija je dalje razvijana, kao Master plan, podijeljen po fazama i sa osam stubova, koja u potpunosti podržava i političke i tehničke zahtjeve za koordinacijom kroz specijalizovane radne grupe i sa imenovanom grupom za zadatak (engl. task force), koja je postala dio Zajedničkog štaba Oružanih snaga BiH. Kao što će čitalac zaključiti iz ove studije, svi ovi elementi trebaju da rade u harmoniji kako bi se omogućila komplementarnost aktivnosti, koordinacija rada i, iznad svega, kako bi se osnažile vlasti u BiH da preuzmu i steknu istinsko vlasništvo nad ovim procesom.

Zbog toga je moja posebna privilegija predstaviti ovu publikaciju u ime mojih kolega, i iz ove države i međunarodnih kolega, koji su neumorno radili da bi Bosna i Hercegovina postala sigurnija država putem efektivnog upravljanja municijom.

—**Mihaela Osorio**, glavni politički savjetnik Komandantu EUFOR
političko-vojni savjetnik Specijalnom predstavniku EU u BiH, 2011–15

Pregled

Ovim Informativnim dokumentom se analizira pojava sistema upravljanja životnim ciklusom municije (LCMA) u Bosni i Hercegovini (BiH) tokom perioda 2012-2016. godine, uz referencu na četiri od pet elemenata LCMA modela Small Arms Surveya: nacionalno vlasništvo, planiranje, upravljanje zalihama i rješavanje. Ovim radom se istražuju glavni izazovi sa kojima se suočava međunarodna zajednica i vlada BiH u rješavanju bezbjednosnih i sigurnosnih rizika, nastalih usljed viškova municije nakon sukoba u BiH, a sa fokusom na ulogu međunarodne zajednice u olakšavanju razvoja i prenosu na nacionalno vlasništvo LCMA sistema. Ovaj dokument sadrži 'naučene lekcije' koje bi se mogle primijeniti na druge post-konfliktne države. Ovim lekcijama se naglašava važnosti izgradnje održivih nacionalnih kapaciteta u državama koje primaju međunarodnu pomoć. Obuka, infrastruktura i operativni standardi trebaju biti specifični za državu, kako bi se postigao ovaj cilj i kako bi se dugoročno smanjio rizik neplaniranih eksplozija u skladištima municija (*engl.* unplanned explosions at munitions sites) i diverzija.

Glavni zaključci

- Iskustvo iz BiH pokazuje važnost određivanja prioriteta u ranoj fazi post-konfliktnog perioda: a) identifikacija i odlaganje prekomjerne, nestabilne i nesigurne municije, i b) uspostavljanje odgovarajućih procesa planiranja i upravljanja, kako bi se osigurala bezbjednost i sigurnost takve municije za vrijeme skladištenja. Kao prvi korak, međunarodna pomoć može da podrži sveobuhvatan popis zaliha municije.
- U BiH, međunarodna pomoć je pomogla sticanje nacionalnog vlasništva nad implementacijom LCMA sistema. Vlada BiH i međunarodna zajednica su iskoristili stručnost međunarodnih organizacija i država koje rade u BiH, sa ciljem pružanja posebno kreiranih obuka za upravljanje municijom, opremom, infrastruktururom i standardima, koji su osmišljeni ne samo da smanje rizik od neplaniranih eksplozija u skladištima municije (UEMS) i diverzija, ali takođe i da izgrade održive nacionalne kapacitete za upravljanje municijom.
- Uspostavljanje LCMA sistema u BiH je zahtijevalo visoki stepen koordinacije, dogovora i dugoročnog opredjeljenja među relevantnim međunarodnim partnerima i organima vlasti u BiH. Sve to se oslanjalo na razvoj Master plana za municiju, naoružanje i eksplozive (AWE).

Uvod

Bezbjedno, sigurno i održivo upravljanje konvencionalnom municijom, iako je od suštinskog značaja za javnu bezbjednost i nacionalnu sigurnost, je kompleksna i skupa aktivnost. Za istu je potrebna dugoročna pažnja od strane brojnih aktera, koja će biti posvećena cijeloj seriji izazova koji se prepliću. Ovi izazovi su posebno naglašeni u post-konfliktnim okruženjima, gdje mnogi izazovi u kombinaciji sa političkim, ekonomskim i tehničkim nedostacima mogu dovesti do nebezbjednog i nesigurnog upravljanja zalihama. Ovo može direktno povećati rizik od neplaniranih eksplozija u skladištima municije (UEMS) i diverzija municije.

Prepoznajući da sistemski pristup najbolje odgovara za rješavanje složenih izazova za upravljanje municijom, u ovom Informativnom dokumentu se koristi LCMA model organizacije Small Arms Survey - koji je detaljno elaboriran u predstojećem Priručniku za LCMA - koji daje okvir za analiziranje pojave sistema LCMA u BiH u toku perioda 2013-2016. godine (Bevan and Karp, 2008; UNODA, 2015, mods. 01.30, 03.10; Wilkinson, 2008; vidi Okvir 1). Ovdje se naglašava važnost upravljanja municijom, kao jedne posebne oblasti rada, kada se radi o pitanjima izazova municije, naoružanja i eksploziva (AWE) u post-konfliktnim okruženjima. Ova studija istražuje uticaj socio-političkih faktora na prakse upravljanja municijom u BiH, posebno u kontekstu reforme sektora post-konfliktna odbrane. Takođe se naglašava važnost uloge koju međunarodna pomoć može da igra u omogućavanju razvoja LCMA sistema, koji će biti u vlasništvu i biti održavan od strane države primaoca.

Ovaj Informativni dokument je napisan za donosiocce politika i menadžere programa, koji traže informacije o razvoju i provođenju LCMA sistema u post-konfliktnim okruženjima i u drugim državama sa ograničenim resursima i kapacitetima za upravljanje municijom. Analiza je urađena u obliku 'deset naučenih lekcija' iz iskustva BiH. Ovaj dokument je nastao na osnovu prethodnog rada organizacije Small Arms Survey u BiH i u Zapadnom Balkanu, kao i na osnovu uredskog i terenskog istraživanja koje su uradili autori u 2016. i 2017. godini. Takođe je iskorišten ogroman doprinos i podrška od strane Ministarstva odbrane BiH (MO BiH), Oružanih snaga BiH (OS BiH) i Snaga Evropske unije (EUFOR) (vidi Okvir 2).

Istorijski prikaz upravljanja municijom u BiH

Ovaj dio daje kratak istorijski prikaz upravljanja municijom u BiH, od kasnog jugoslovenskog perioda do 2011. godine,

Okvir 1 Upravljanje životnim ciklusom municije (LCMA)

Svaki sistem ima životni ciklus, koji se tipično sastoji od serije ključnih elemenata, povezanih sa procesima i aktivnostima koje daju rezultat (NATO, AAP-48, 2007, str. 34). U predstojećem Priručniku za LCMA, Small Arms Survey identifikuje potrebne uslove kako za omogućavanje okruženja tako i za finansijske elemente efektivnog i održivog LCMA sistema.

- **Nacionalno vlasništvo:** Nacionalno vlasništvo je preduslov efektivnog LCMA sistema, kojim se obezbjeđuju sljedeći 'omogućavajući uslovi': (a) normativni okvir za upravljanje municijom; (b) strukturni okvir za koordinaciju, nadgledanje i provođenje aktivnosti upravljanja municijom; (c) infrastruktura i oprema potrebna za upravljanje municijom u okviru životnog ciklusa; i (d) ljudski resursi potrebni za provođenje (kao što je obučeno tehničko osoblje).
- **Planiranje:** Efektivno planiranje je osnovno za sveukupno funkcionisanje i održivost LCMA sistema (UNODA, 2015, mods. 01.30, 03.10). Planiranje traži da postigne optimalnu ravnotežu između dnevnih zahtjeva za municijom, srednjeročnih i dugoročnih strateških potreba i dostupnih finansijskih resursa. Dobro planiranje određuje kvantitet i vrstu municije koja će se nabavljati kako bi se provela nacionalna politika odbrane i kako bi se osigurala raspoloživost resursa za upravljanje i, kada je to potrebno, uništavanje municije.
- **Nabavka:** Države nabavljaju municiju putem proizvodnje u državi ili iz uvoza, poštujući prikazivanje i evaluaciju kako bi osigurala njenu bezbjednosti i adekvatnost za upotrebu. Državna kontrola i nadgledanje, evidentiranje i odgovarajući transport su od ključne važnosti za bezbjednost i sigurnost nabavke municije.
- **Upravljanje zalihama:** Ovo obuhvata mnoge međusobno povezane i složene procese i aktivnosti između unosa municije u službu i njenog uništavanja. Ovaj element se sastoji od pet komponenta: skladištenje municije, obrada, održavanje i popravka municije; bezbjednost zaliha i transport municije.
- **Uništavanje:** Uništavanje započinje kada se municija označi kao neupotrebljiva, nesigurna, zastarila ili kao višak prema zadatim kriterijima, i završava uklaňanjem takve municije iz nacionalnih zaliha. Takva municija se rješava putem demilitarizacije ili izvoza. Uništavanje takođe uključuje čišćenje poslije neplaniranih eksplozija u skladištima municije (UEMS) i zatvaranjem skladišta municije (engl. ammunition storage sites).

Izvor: Čarapić et al. (2018).

navodeći izazove upravljanju municijom u BiH za svaki istorijski period u svjetlu sljedećih faktora: političke dinamike i upravljačkih struktura, zaostavštine sukoba, koordinacije međunarodne pomoći i izgradnje kapaciteta za nacionalno vlasništvo: u post-konfliktnom okruženju.

Upravljanje municijom u SFRJ

Jugoslovenska doktrina Opštenarodne odbrane (ONO) iz 1968. godine dala je okvir za upravljanje municijom u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ). Njome se obezbjeđivala mobilizacija Jugoslovenske narodne armije (JNA), rezervi i snage Teritorijalne odbrane (TO), koje su se kasnije sastojale od 2.000 malih jedinica organizovanih po zadrugama, fabrikama i preduzećima (Curtis, 1992, str. 252). Koncept ONO-e je trebao da omogućí brzu mobilizaciju do tri miliona ljudi (Curtis, 1992, str. 250). Kako bi se osiguralo da ove snage mogu brzo da dođu do oružja radi odbrane Jugoslavije od vanjske prijetnje, više od 500 skladišta naoružanja i municije (engl. weapons and ammunition storage site) bila su

raspoređena po cijeloj državi (Kauer, 2007, str. 83–4). Velike količine pješadijskog naoružanja su skladištene u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini (SRBiH) u tu svrhu (Ekwall-Uebelhart i Raevsky, 1995, str. 13).

Jugoslavija je uvozila oružje iz Sovjetskog saveza i Varšavskog pakta, ali je takođe i razvijala vojnu industriju koja je proizvodila značajne količine pušaka, mitraljeza, anti-oklopnog naoružanja, minobacača i artiljerije (Wulf, 1993, str. 387–91). Procijenjeno je da su vojne fabrike u SRBiH činile 42 procenta vojno-industrijskog proizvoda Jugoslavije, sa nekoliko ključnih proizvodnih kapaciteta malokalibarskog oružja i municije, koje su locirane u SRBiH (Hirst i Mariani, 2004, str. 35, 39).

Prema jednom bivšem jugoslovenskom tehničkom oficiru za municiju (engl. ammunition technical officer), Jugoslavija je koristila pristup upravljanju municijom koji je kombinacija francuskog i sovjetskog pristupa.² Jugoslavija je pružala sveobuhvatni četverogodišnji akademski program obuke za tehničke oficire za municiju (ATO), čime su obuhvatali različite vrste municije, skladištenje i praćenje, i uklaňanje eksplozivnih

naprava (engl. explosive ordinance disposal).³ Prije izbivanja sukoba 1992. godine, teritorija SRBiH je bila pokrivena dobro snabdjevenim skladištima naoružanja i municije (W/ASS) u različitim stanjima, sa iskusnim osobljem koje je primjenjivalo prakse upravljanja municijom koje su bile u skladu relevantnih međunarodnih dobrih praksi.⁴

Upravljanje municijom tokom perioda sukoba, 1992–95

Raspad Jugoslavije je imao ozbiljne posljedice po upravljanje municijom u BiH. Početak sukoba u kombinaciji sa embargom UN-a na oružje, koji je stavljen na nasljedne države Jugoslavije u januaru 1992. godine, nije samo doveo do proliferacije oružanih strana na teritoriji BiH, već i do fragmentacije kapaciteta i praksi upravljanja municijom (UNSC, 1992).⁵

Ovaj embargo na oružje je imao malo efekta na snage Srba iz Bosne, koji su naslijedili većinu zaliha JNA u BiH. Oružane snage Srba iz Bosne su koristile poznatu municiju, kontrolisale nekoliko proizvodnih pogona, nastavile sa obukama u Srbiji i održavale su prakse upravljanja municijom bivše Jugoslavije.⁶ Bošnjačke snage i snage Hrvata iz Bosne su koristile bivša skladišta naoružanja i municije Opštenarodne odbrane (TND W/ASS) (Andreas, 2004, str. 35; Čarapić, 2014, str. 2–3). Snage bosanskih Hrvata su stekle kontrolu nad proizvodnim pogonima na početku sukoba i do sredine 1994. godine, bošnjačke i hrvatske snage su proizvodile jurišne puške, lako naoružanje i ručne granate (Bromley, 2007, str. 9). Zbog embarga na naoružanje UN-a, snage Bošnjaka i bosanskih Hrvata u BiH se oslanjale na krijumčarenje oružja iz Hrvatske, bivših sovjetskih republika i država Varšavskog pakta (Andreas, 2004, str. 39–43; Bromley, 2007, str. 10–11). Različite vrste municije, koje su uvozile snage Bošnjaka i snage Hrvata iz BiH su napravile komplikacije za upravljanje municijom u post-konfliktnom periodu.

Međunarodne interventne snage se nisu direktno bavile pitanjima upravljanja municijom tokom perioda konflikta, niti su imale mandat da to rade. Čak i kada se misija Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (UNPROFOR) od marta 1994. godine proširila i kada je obuhvatila nadgledanje primirja, kontrolu oružja i sporazum o demilitarizaciji između zaraćenih strana, upravljanjem municijom se niko nije posebno bavio (UNSC, 1994). Naročito, UNPROFOR nije pokušavao da obezbijedi mjere upravljanja municijom koje bi mogle da obezbijede osnove za LCMA sistem u post-konfliktnom periodu.⁷

Dana 14.11.1995. godine, Predsjednici BiH, Hrvatske i Srbije su parafirali Opšti okvirni

Okvir 2 Napomena o metodologiji i terminologiji

Ova studija je zasnovana na kombinaciji uredskog i terenskog istraživanja. Uredsko istraživanje je obuhvatalo pregled dostupnih informacija (prethodne publikacije organizacije Small Arms Survey i neobjavljeni dokumenti vladinih i međunarodnih organizacija), a koji se odnose na upravljanje municijom u BiH. Uredsko istraživanje - podržano od strane MO BiH, OS BiH i Višeg savjetnika za rješavanje pitanja naoružanja i municije (SAWAD) iz EUFOR-a - koristilo je sljedeće metode za dobijanje slike o istorijskom razvoju upravljanja municijom u BiH:

- **Intervjui sa glavnim akterima:** Od maja 2016. do marta 2017. godine, istraživački tim je uradio više od 30 intervjuja, sa predstavnicima MO BiH, OS BiH i međunarodnih organizacija koje rade u BiH. Intervjui su se radili u sjedištima MO BiH i Zajedničkog štaba u Sarajevu; u Komandi za obuku i doktrinu Oružanih snaga BiH (TRADOC) u Travniku, Logističkoj komandi u Doboju; Komandi personala u Banjoj Luci; i prostorijama Evropske unije (EU), Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE) i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) u Sarajevu. Intervju međunarodnih predstavnika su svi urađeni u Sarajevu u njihovim uredima.
- **Terenske posjete:** Istraživački tim je posjetio dva skladišta perspektivne municije (Kula 1 & 2 u Mrkonjić Gradu i Krupa u Pazariću), kao i lokaciju za demilitarizaciju u Doboju.
- **Prikupljanje podataka:** Relevantne informacije i podaci koji se odnose na upravljanje municijom su dobijeni od MO BiH, Zajedničkog štaba OS BiH i AWE Task Force grupe.

U skladu sa korištenjem u BiH, sljedeći termini se koriste u ovoj studiji, kada se opisuju zalihe vojne municije:

- **Perspektivno:** odnosi se na (a) ASS koje će ostati kao trajno skladište nakon rješavanja svih viškova; i (b) municija koja ispunjava operativne potrebe OS BiH.
- **Neperspektivno:** odnosi se na (a) ASS koja će biti stavljena van upotrebe; i (b) nebezbedna, nestabilna ili višak municije označen za rješavanje.

U ovoj studiji se takođe koriste i sljedeći termini:

- **Međunarodna zajednica i međunarodni partneri:** ovi termini biće korišten jedan ili drugi u cijeloj studiji da se opiše grupa međunarodnih i regionalnih organizacija, kao i države, koje su istorijski bili uključeni u upravljanje municijom i aktivnostima koje se odnose na LCMA u BiH (vidi Okvir 4).
- **Demilitarizacija:** Kompletan spektar procesa kojima se utvrđuje da su naoružanje, municija i eksploziv neupotrebljivi za svoju originalnu svrhu, uključujući i povezani transport, skladištenje, računovodstvo i operacije pred-obrade (UNODA, 2015. mod. 01.40, para. 3.69). Može da uključi uništavanje otvorenim spaljivanjem ili otvorenim detonacijama (*engl.* open burning and open detonation).
- **Upotrebljiva municija:** Municija koja ispunjava minimalne tehničke uslove u smislu upotrebljivosti, učinka i operativne bezbjednosti i koja je proglašena za upotrebu (OSCE, 2008, str. 13).

sporazum za mir u BiH (takođe poznat i kao Dejtonski Sporazum, 1995). Dejtonskim sporazumom su uspostavljena dva glavna entiteta u državi BiH - Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republika Srpska (RS)—kao i autonomni Brčko Distrikt. Takođe su stvorene dvije vojske —Vojska Federacije Bosne i Hercegovine (Vojska Federacije Bosne i Hercegovine, VF) i Vojska Republike Srpske (Vojska Republike Srpske, VRS)—koje su odgovorne za upravljanje oružjem i municijom na svojim teritorijama (Morton, 2012, str. 517).

Upravljanje municijom u neposrednom poslijeratnom periodu, 1996–2000

Dejtonskim sporazumom je priznata politička i vojna podjela BiH. Isto tako je omogućio

kontrolu oružja i mjere izgradnje povjerenja u smislu sprečavanja ponovnog izbijanja sukoba (UNSC 1995, Dodatak 1-B). Multinacionalne snage za implementaciju (IFOR, 1995-96), koje je predvodio Sjevero-atlanski savez (NATO), su imale mandat da rade i u potpunosti uspješno izvrše kompletan spektar aktivnosti razoružanja, demobilizacije i reintegracije (*engl.* disarmament, demobilization and reintegration). IFOR, kao i njegov kasniji nasljednik, SFOR (SFOR, 1996-2004), su imali puna ovlaštenja i kontrolu nad svim vojnim aktivnostima u BiH. To je uključivalo monitoring entitetskih skladišta naoružanja i municije (W/ASS) i osiguranje da neće biti neovlaštenog pristupa ili korištenja naoružanja (UNSC, 1995, Dodatak 1-A i 2).⁸ Uredu visokog predstavnika (OHR) u BiH je povjerena odgovornost za nadgledanje provođenja civilnih komponenta Dejtonskog sporazuma.

IFOR i SFOR su preuzeli kvantitativni inventar municije i naoružanja, kao dio procesa da se uspostavi veća kontrola nad zalihama i da se spriječi njegovo korištenje za rasplamsavanje nasilja. Ni IFOR ni SFOR nisu imali mandat da razviju sisteme upravljanja životnim ciklusom municije i naoružanja (Čarapić, Chaudhuri, i Gobinet, 2016, str. 18).⁹ SFOR je obezbijedio smjernice entitetskim vojskama o bezbjednom skladištenju municije, kretanju i klasifikaciji (Threat Resolution Limited, 2004, 2-1). IFOR i SFOR su takođe vodili nastojanja da se ponovo uspostavi kontrola nad prekomjernim količinama municije u BiH, uključujući skladištenje ili uništavanje naoružanja i municije, koji su sakupljeni od građana (NATO, 2004). Ipak, te aktivnosti prikupljanja, zajedno sa post-konfliktom razoružanjem i demobilizacijom, dovele su do velikih količina 'nestabilne municije uskladištene na nebezbedan način i uz neadekvatnu bezbjednost' (Hirst i Mariani, 2004, str. 54).

VF i VRS su imale različite pristupe nabavci municije u ranom post-konfliktom periodu, stvarajući različite grupe izazova za upravljanje municijom u BiH. Od 1995. do 1997. godine, SAD su vodile Program opremi i obuci, kroz koji se vidjelo da postoji različit opseg viškova oružja i municije od strane SAD-a i iz država Centralne i Istočne Evrope, kao i sa Bruneja, iz Egipta, Kuvajta, Malazije, Katara, Saudijske Arabije, Turske i Ujedinjeni Arapski Emirati (Lamb, Arkin i Scudder, 2014, str. 23, 26, 30–3). Namjera programa je bila da osigura odbranu VF i da odbije potencijalni napad od strane VRS (Lamb, Arkin i Scudder, 2014, str. 14). Kao rezultat, u neposrednom poslijeratnom periodu, VF se morala baviti značajnom količinom različitih vrsta municije, bez poznavanja u kakvim je uslovima ista skladištena u prošlosti.¹⁰

VRS se nije suočila sa istim izazovom, jer je većinom posjedovala velike količine municije koje su proizvedene u Jugoslaviji.¹¹ Vojske oba entiteta su takođe imale značajne količine municije koje su proizvedene za vrijeme rata. Razlike u obuci i iskustvu, u kombinaciji sa velikom količinom stare i potencijalno nestabilne municije u post-konfliktnoj BiH, su predstavljali i za vlade oba entiteta i za međunarodnu zajednicu sigurnosne i bezbjednosne izazove, za koje će trebati preko 20 godina da se riješe.

SSR i upravljanje municijom u BiH, 2000–04

Neposredni poslijeratni period je karakterističan po nastojanjima da se urade osnovne kontrole zaliha municije i naoružanja u BiH, gdje je ista ostala manje ili više nedodirnut, sa ciljem odvratanja sukoba. Do 2000. godine, fokus se prebacio na smanjenje vojske i

Topovsko zrno se siječe kao dio procesa uklanjanja viškova municije u Doboju, februar 2015.
Izvor: Amel Ćmrić/AP Photo

identifikaciju i rješavanje viškova. OHR u BiH je stavio rješavanje viškova municije na 'vrh prioritarnog spiska kriterijuma' još u ranim 2000-im (Threat Resolution Limited, 2004, 1-A-6). Smanjenje obje entitetske vojske sa 430.000 trupa u 1995. godini na 33.600 u 2004. godini je stvorilo značajnu količinu viškova municije. Smanjenje broja vojske je bilo dio vojne reforme koja je inicirana na početku milenijuma, a koju je NATO povezivao sa mogućim statusom Partnerstva za mir (PfP) i sa članstvom BiH u NATO-u.¹²

OHR, NATO i ostali međunarodni partneri usmjeravali su vojne reforme ranih 2000-ih, uključujući i nastojanja da se bave prekomjernim količinama municije u BiH. Bavljene problemom viška municije u BiH tokom ovog perioda je još više otežano komplikovanom strukturom vlasti, uspostavljenom Dejtonom, kao i razilaznim političkim agendama koje su zaustavile reformu odbrane. Na primjer, neke političke elite na nivou entiteta suprostavljale su se uspostavljanju jedinstvenog, državnog Ministarstva odbrane (MO), uprkos činjenici da je to smatrano potrebnim za strateški nadzor i efektivno upravljanje vojnim zalihama.

U 2004. godini, procjena kapaciteta BiH za upravljanje municijom identifikovala je samo ograničen broj vojnog osoblja koji su imali obuku i iskustvo u upravljanju municijom, većinom u VRS (Threat Resolution Limited, 2004, 7-2). Procjena je zaključila da 'zalihe municije predstavljaju istinsku i aktuelnu prijetnju civilnom stanovništvu koje živi u blizini' zbog svoje starosti i uslova skladištenja, neadekvatne bezbjednosti, ograničenog praćenja stabilnosti municije, kao i prekomjernih neto količina eksploziva (*engl. net explosive quantities*) municije

unutar skladišta (Threat Resolution Limited, 2004 2-1-5; vidi Okvir 3).

U 2004. godini, SFOR je procijenio da skoro polovina ukupnih zaliha municije u BiH od 137.760 tona zahtijeva hitno rješavanje (Threat Resolution Limited, 2004, 1-A-1). Broj skladišta municije (ASS) (uključujući i terenska skladišta) je smanjen sa 540 u 1999. godini na 42 u 2004. godini, zahtijevajući značajno povećanje stope rješavanja viškova municije (UNDP SEESAC, 2005, str. 48). Vlasti u BiH su preferirale rješavanje putem izvozne prodaje, jer se zalihe smatraju aktivom, a ne pasivom. Međutim, međunarodna

zajednica je identifikovala rješavanje putem demilitarizacije kao prioritet, nakon čega bi uslijedila donacija.¹³ Razlika u mišljenju, a koja se odnosi na način rješavanja, ostaje i dalje tačka razmimoilaženja među nekim međunarodnim akterima i nacionalnim vlastima u BiH.

Put ka stabilizaciji, 2005–11

U decembru 2004. godine, EUFOR Operacija ALTHEA je zamijenila NATO-om vođene snage SFOR-a i preuzela je izvršni mandat za nadgledanje vojne implementacije Dejtonskog sporazuma (UNSC, 2004). Operacija ALTHEA nadgledala je prelazak sa faze reaktivne 'krize' prema postepenom povećanju fokusa na obuku i izgradnju kapaciteta koji su bili osmišljeni tako da omogućе nacionalno vlasništvo nad kontrolom oružja i municije. Na primjer, radna grupa eksperata međunarodnih aktera (*engl. expert working group*), sastavljena od međunarodnih organizacija koje rade na pitanjima kontrole oružja, je uspostavljena 2006. godine da: a) pruži savjetodavnu ulogu vlastima BiH po pitanjima kontrole i upravljanja oružjem; b) razvije kapacitete MO i OS BiH za skladištenje i rješavanje viškova municije i naoružanja; i c) koordiniše aktivnosti međunarodne zajednice (EWG, 2010b, str. 4).¹⁴ Međutim, EWG se borila da efektivno koordiniše međunarodne aktivnosti tokom perioda 2006-2011, zato što nije bilo koordinacijskog tijela sa ovlaštenjem donošenja odluka i grupa se sastajala na ad hoc osnovi.¹⁵

Okvir 3 UEMS u Bosni i Hercegovini

Baza podataka organizacije Small Arms Survey Neplanirane eksplozije u skladištima municije (UEMS) je registrovala više od 579 UEMS eksplozija u skladištima municije u cijelom svijetu od 1979. godine, evidentirajući tri eksplozije u ASS u BiH tokom perioda od 1979-2018. godine (Small Arms Survey n.d. vidi Tabelu 1). Tačni uzroci ovih eksplozija nisu javno objavljeni. Osoblje OS BiH je informisalo istraživački tim da je nehat tokom manipulacije municijom uzrokovao incident u Rudom, 1999. godine. Od formiranja AFBiH 2006. godine, nije bilo UEMS incidenta u BiH. Međutim, međunarodni stručnjaci za municiju koji rade u BiH su izrazili svoju zabrinutost da kontinuirano loše stanje u skladištima municije na neperspektivnim lokacijama, kao i velike količine sve starije municije, stvaraju plodno tlo za pojavu UEMS-a (Čarapić, 2017, str. 67).

Tabela 1 UEMS incidenti u BiH, 1979-2018*

Godina	Lokacija	Vlasnik/menadžer	Smrti	Povrede
6.10.1999.	Rudo	Država (vojska)	3	0
--. 2000.	Bihać	Država (vojska)	n/a	n/a
20.06. 2003).	Rabić	Država (vojska)	2	0

* Napomena: n/a znači da su podaci ili nedostupni ili neevidentirani. Duple crtice (--) u datumima označavaju nedostupnost tačnih datuma.

Izvor: Small Arms Survey (n.d.)

40mm dimne tromblonske mine pronađene u skladištu municije Car Dušan (Rudo) u 2010. godini. Izvor: OSCE/EUFOR

OS BiH i MO BiH su osnovani tokom tog perioda, sa značajnim međunarodnim doprinosom. *Zakonom o odbrani* su spojene dvije entitetske vojske u jednu državnu vojnu snagu pod jednim MO BiH (BiH Government, 2005). Kada su OS BiH zvanično osnovane 2006. godine, sastojala su se od 16.000 osoblja (10.000 vojnog osoblja, 5.000 rezervista i 1.000 civila) (BiH MoD, 2006b). *Zakonom o odbrani* su takođe prenesena prava, odgovornosti i obaveze entiteta u vezi sa 'pokretnom vojnom imovinom', koja uključuje municiju, na državni nivo. Zakon takođe propisuje da će BiH imati maksimalno pet skladišta municije (ASS). Nakon Zakona je 2006. godine uslijedila *Odluka Predsjedništva BiH o veličini, strukturi snaga i lokacijama OS BiH* kao i *Odluka o naoružanju, sistemima naoružanja i opremi MO BiH* koja je utvrdila tipove oružja i municije koji bi se trebali smatrati 'neperspektivnim' i time bi činili višak u odnosu na potrebe za OS BiH.

U 2006. godini, MO BiH je identifikovalo 35.000 tona viška municije, mina i ostalih eksplozivnih naprava (Hadžović, Krzalić, and Mihajlović, 2011, str. 60). Ovaj procjena je urađena prije sveobuhvatnog inventara zaliha municije. Nedostatak informacija o stanju municije na zalihama je značio da OS BiH nije znala da li se 'perspektivna' municija (to jest, municija koja je ispunjavala operativne potrebe) mogla koristiti ili da li je bila višak koji se jedino mogao demilitarizovati. U tom momentu, planiranje se fokusiralo na upravljanje zalihama municije i rješavanjem viška, bez reference na nabavku municije.

Od 2005. do 2008. godine, normativni okvir (zakonodavstvo i institucionalne procedure) bio je uspostavljen kako bi se odgovorilo na izazove postavljene usljed značajne količine viška municije u BiH. *Politika za rješavanje viška naoružanja i municije MO BiH* iz 2007. godine rangirala je metode rješavanja od najviše do najmanje preferiranih, kao prodaju, donaciju i demili-

tarizaciju. Vlasti BiH su utvrdile da bi izvozna prodaja bila 'najbrži, najisplativiji način rješavanja' (BiH Government, 2008; 2009a; 2009b). Nakon ove politike je 2008. godine uslijedio Dobojski sporazum, kojim su uspostavljeni praktični modaliteti za prenos sve 'pokretne vojne imovine' na državni nivo, kao i identifikacija i rješavanje viškova.¹⁶ Od samog početka, postojala su različita tumačenja odredaba Dobojskog sporazuma po pitanju rješavanja viškova, posebno po pitanju preostalog otpadnog materijala. Vlade entiteta su navodno zabrinute da bi vidjele malo finansijskog povrata od ovih materijala onda kada MO bude odbilo troškove obrade i prodaje. Ovaj spor je navođen kao glavni faktor usporavanja rješavanja municije u prethodnoj deceniji.¹⁷

Tabela 2 Odabrani slučajevi diverzija viška municije i naoružanja u BiH, 2009-2013. godina.

Godina	Opis incidenta
2009	Oko 8,500 metaka municije i ručnih granata je nestalo iz skladišta municije (ASS) u Busovači.
2011	Navodni nestanak 11 tona TNT eksploziva sa lokacija koje su obezbjeđivale OS BiH.
2011	47 pištolja je nestalo iz skladišta naoružanja (WSS) 'TBT' u Visokom, čija je vrijednost procijenjena na BAM 84.600. Prema izvještaju nezavisnih posmatrača, takođe su ukradeni i neki zatvarači od artiljerijskih oruđa koja se nalazila u skladištu.
2013	Nestanak protiv-tankovske navođene rakete tipa Fagot iz skladišta municije (ASS) Kula 2 u Mrkonjić Gradu.

Izvori: Azinovic, et al (2012) str. 101-2; CIN (2013); Doznajemo (2013); Filipović (2011); Klix, (2013).

Međunarodna zajednica je nastavila da naglašava bezbjednosne i sigurnosne rizike koje predstavljaju zalihe viškova tokom ovog perioda (vidi Tabelu 2). EGW je preporučila demilitarizaciju nebezbedne municije, kao i mjere razvoja i jačanja kapaciteta za upravljanje i rješavanje zaliha OS BiH (Čarapić, Chaudhuri i Gobinet, 2016; EUFOR, Sa, 2013, str. 2). Pored ponovljenih poziva od strane međunarodne zajednice da se poveća stopa demilitarizacije viška municije, zvanični podaci BiH ukazuju na to da su se, između 2010. i 2012. godine, količine demilitarizovane municije smanjile sa 1.420 tona iz 2010. godine na 850 tona 2012. godine (vidi Sliku 2).

U periodu od 2010. do 2012. godine, međunarodne procjene su naglasile loše stanje zaliha municije u BiH, kao i upravljačke infrastrukture i praksi. Kao posljedicu toga, međunarodna zajednica je prešla na identifikovanje cijelog spektra aktivnosti koje bi se mogle raditi u saradnji sa BiH kako bi se poboljšale infrastrukture i prakse upravljanja zalihama u BiH (vidi Polja 4 i 5).

LCMA u BiH: naučene lekcije

U ovom dijelu se koristi LCMA okvir organizacije Small Arms Survey za identifikaciju deset naučenih lekcija iz uspostavljanja LCMA sistema u BiH u periodu od 2012-2016. godine, koji može biti relevantan za druge međunarodne intervencije za rješavanje izazova po pitanju municije, naoružanja i eksploziva (AWE) u post-konfliktom okruženju. Prve dvije lekcije se odnose na početne korake koji su preduzeti za podršku nacionalnom vlasništvu LCMA sistema u post-konfliktnoj BiH. Kasnije lekcije se odnose na LCMA planiranje (dvije lekcije), upravljanje zalihama (tri lekcije) i rješavanje viškova (tri lekcije).¹⁸ Okvir 4 daje sažetak ključnih koraka u procesu uspostavljanja LCMA sistema u BiH.

Nacionalno vlasništvo nad LCMA sistemom

Lekcija 1. Nacionalno vlasništvo je osnova za efektivan LCMA

Održivi LCMA sistem je jedino moguć, ako nacionalne vladine institucije preuzmu vlasništvo i odgovornost za upravljanje municijom. Dok je međunarodna zajednica nadoknađivala ekspertizom nedostatak nacionalnih kapaciteta u post-konfliktnoj BiH do 2012. godine, kasnije je izgradila vladin kapacitet za osiguranje vlasništva nad LCMA sistemom. EUFOR-ov Mobilni trening tim iz upravljanja skladištima municije i naoružanja (MTT Projekat) je

Okvir 4 Glavni koraci u uspostavljanju LCMA sistema u BiH, 2010-16

- **Avgust 2010:** Posjete za procjenu multinacionalnih zaliha su urađene pod okriljem OSCE-a.
- **Decembar 2010–mart 2011:** MO BiH zahtijeva pomoć od OSCE-a da poboljša sigurnost i infrastrukturu perspektivnih skladišta naoružanja i municije (W/ASS). OSCE-ov Projekat SECUP (Poboljšanje sigurnosti skladišta naoružanja i municije u BiH) počinje u oktobru 2013. godine.
- **Novembar 2011:** MO BiH zahtijeva od UNDP BiH da podrži uništavanje viška municije. UNDP-ov Projekat EXPLODE (Uništavanje eksplozivnih ubojitih sredstava i zaostataka rata u BiH) počinje u januaru 2013. godine.
- **Januar–novembar 2012:** Operativni komandant EUFOR-a preduzima konsultacije sa ciljem razvijanja sveobuhvatne strategije za rješavanje pitanja zaliha municije, naoružanja i eksploziva (AWE).
- **Februar 2012:** MO BiH odobrava *Plan rješavanja viškova pokretne vojne imovine*.
- **Novembar 2012:** Međunarodna zajednica podržava *Dokument za razmatranje viškova municije u BiH (engl. Non-paper on Surplus Ammunition and Weapons in BiH)*.
- **Februar 2013:** Operativni komandant EUFOR-a odobrava Master plan za municiju, naoružanje i eksplozive (*engl. AWE Master Plan*).
- **April 2013:** MO BiH odobrava Master plan za municiju, naoružanje i eksplozive (*engl. AWE Master Plan*). Uspostavljanje pozicije višeg savjetnika za rješavanje pitanja municije i naoružanja EUFOR-a (*engl. EUFOR SAWAD - Senior Advisor for Weapons and Ammunition Disposal*).
- **Juli–septembar 2013:** Uspostavljena je infrastruktura koordinacije za podršku provođenju AWE Master plana (uspostavljeni Strateški odbor, Koordinacijski odbor i radne grupe). Počinje se sa '100 postotnim inspekcijama' zaliha municije u BiH.
- **April–maj 2014:** Vlasti u BiH preuzimaju sve veće vlasništvo nad LCMA procesom, uz uspostavljanje AWE Task Force grupe i TRADOC 'Čelije za obuku o skladištenju municije i eksplozivnih naprava'.
- **Januar–decembar 2015:** Vlasti u BiH fokusiraju donošenje odluka o odobravanju uništenja bezbjedne i nesigurne municije.
- **Septembar 2016:** MO BiH zahtijeva pomoć OSCE-a za jačanje infrastrukture i sigurnosti skladišta naoružanja i municije (*engl. W/ASS*). OSCE traži finansiranje kroz SAFE-UP projekat (*engl. Safety and Security Upgrade of Ammunition and Weapon Storage Sites in BiH - Poboljšanje sigurnosti i bezbjednosti skladišta municije i naoružanja u BiH*) za tu inicijativu.

odigrao ključnu ulogu u ovom procesu, nakon uspostavljanja u decembru 2010. godine.¹⁹ Od tada, MTT projekat je:

- Obezbjedio modularni trening kurs o upravljanju municijom, koji je bio zasnovan na i kreiran prema potrebama, a koji je kasnije MO BiH integrisalo u OS BiH TRADOC (KOiD) strukture i nastavne planove i programe;²⁰
- Koordinisao donacije opreme za izgradnju kapaciteta za upravljanje zalihama i za aktivnosti obuke; i
- Pružio savjetodavnu ulogu MO BiH i OS BiH za održivi LCMA, posebno za razvoj propisa i standardnih operativnih procedura (SOP-a) za upravljanje zalihama, uključujući municiju, računovodstvo i rješavanje (SAWAD, 2016; Čarapić, Chaudhuri i Gobinet, 2016, str. 21).

Od 2012. godine, međunarodna zajednica je takođe podsticala visoke zvaničnike MO BiH i OS BiH osoblje, uključujući i ministra odbrane i načelnika Zajedničkog štaba OS BiH, da preduzmu prominentniju ulogu u rješavanju izazova koji su im postavljeni po pitanju zaliha municije. Međunarodna

zajednica je angažovala ove pojedince putem redovnih formalnih i neformalnih sastanaka, kao i informativnih sastanaka o planovima, napretku i izazovima, koji su u vezi sa upravljanjem municijom. Kao rezultat tih nastojanja, visoki zvaničnici MO BiH i OS BiH osoblje sada preduzimaju vodeću ulogu po pitanju donošenja odluka i planiranja, uključujući i pitanja razvoja i provođenja AWE Master plana.

Lekcija 2. Koordinisana, dugoročna opredjeljenost međunarodnih partnera je ključna za uspostavljanje LCMA u post-konfliktnom okruženju

Prije 2013. godine, postojao je nedostatak koordinacije, komunikacije i razmjene informacija između međunarodnih i regionalnih organizacija, država i NVO-a, koje rade na rješavanju izazova po pitanju zaliha municije u BiH. Nedostatak efektivnih mehanizama za koordinaciju međunarodne pomoći, na primjer, spriječio je podjelu rada i efikasno korištenje resursa.²¹

Radi rješavanja ovih pitanja, Operativni komandant EUFOR-a je inicirao konsultacije još 2012. godine, koje su doprinele razvoju sveobuhvatne strategije sadržane u *Dokumentu za razmatranje viška municije i naoružanja u BiH* (Dokument za razmatranje, 2012). U okviru ove strategije, svi ključni međunarodni akteri opredjeljeni za pružanje stručne pomoći i resursa na komplementaran i koordinisan način da pomognu MO BiH i OS BiH u rješavanju izazova koje pred njih stavljaju zalihe municije, naoružanja i eksploziva (AWE) (Dokument za razmatranje, 2012, str.1, vidi Okvir 5). Do kraja 2012. godine, zahvaljujući dokumentu za razmatranje, međunarodna zajednica je fokusirala svoja nastojanja na to na kakav način da se rješavaju izazovi viška municije u BiH.²²

Nije bilo lako osigurati dogovor svih ključnih međunarodnih aktera. Jedna intervjuisana osoba je naglasila da je ključni faktor za uspjeh bila podrška i angažovanje komandanta EUFOR-a, političkih predstavnika EU i zajednice vojnih atašea u BiH.²³ Mali broj pojedinaca posjeduje potrebna znanja o upravljanju zalihama municije, naoružanja i eksploziva (AWE), socijalno-političkoj situaciji u BiH i ima potrebne diplomatske vještine da lobira za koordinisan i održiv međunarodni odgovor po pitanju izazova zaliha AWE u BiH, kao i da osigura potrebnu saradnju odbrambenih i političkih elita u BiH.²⁴

Ovi pojedinci su takođe igrali ključnu ulogu u osiguranju dogovora o tome kako da se provede strategija, posebno u obliku AWE Master plana, koji uključuje oboje, i Master plan za municiju (*engl. AMP - Ammunition Master Plan*) i Master plan za naoružanje (*engl. WMP - Weapons Master Plan*).²⁵ U fokusu ovog Informativnog dokumenta je AMP, kojim su koordinisane aktivnosti upravljanja municijom u BiH od 2013. do 2016. godine, kao i kojim je definisana podjela rada i resursa potrebnih za izgradnju nacionalnih kapaciteta za LCMA.

Planiranje

Lekcija 3. Provođenje efektivnog LCMA u post-konfliktnom okruženju zahtijeva rani dogovor o opštim ciljevima, specifičnim prioritetima i potrebnim resursima

Tokom prvog kvartala 2013. godine, međunarodna zajednica je sazvala grupu koja se sastojala od ključnih međunarodnih aktera i aktera iz BiH, kako bi se razvio AWE Master plan. Angažovana grupa je definisala krajnje željeno stanje po pitanju AWE izazova, kao 'transparentno rješavanje viška municije i

Okvir 5 Međunarodni nastojanja podrške AWE Master planu, 2013–16

U periodu od 2013-2016. godine, međunarodne ili regionalne organizacije su vodile provođenje sljedećih šest stubova AWE Master plana. Sve aktivnosti provođenja, o kojima će biti govora u nastavku, su urađene u saradnji sa ostalim međunarodnim partnerima i vlastima u BiH.

- **Razvoj normativnog aspekta:** NATO i EUFOR su preuzeli vođstvo u pružanju savjetodavne uloge MO BiH i OS BiH po pitanju razvoja nacionalnih zakona, propisa i SOP-a za upravljanje municijom.
- **Sigurnost:** OSCE je vodio rad na poboljšanju sigurnosti W/ASS u BiH u periodu 2013-2016. godine, prvenstveno kroz SECUP projekat (OSCE BiH, n.d. str. 1).
- **Zaštita:** UNDP BiH je podržao nacionalna nastojanja da se smanji rizik od UEMS-a i da se poveća javna bezbjednost u periodu od 2013-2016. godine putem EXPLODE projekta, finansiranog od strane EU (UNDP, n.d.).
- **Izgradnja kapaciteta i obuka:** EUFOR-ov MTT projekat - koji se sastoji od Švicarske, Austrije i Švedske - je vodio aktivnosti izgradnje kapaciteta za upravljanje zalihama i obuke (za više detalja, vidi Čarapić, Chaudhuri i Gobinet, 2016). Aktivnosti izgradnje kapaciteta i obuke je takođe radio UNDP BiH u okviru EXPLODE projekta.
- **Demilitarizacija i uništavanje:** UNDP je pružio vođstvo po pitanjima demilitarizacije u periodu od 2013-2016. godine, sa fokusom na demilitarizaciju municije na lokaciji TROM Dobo. Sterling Global Operations Inc., uz podršku Ministarstva vanjskih poslova SAD-a, vodili su OB/OD aktivnosti uništavanja koje su vršene na poligonu Gladna brda u Glamoču.
- **Izvoz:** UNDP, uz podršku Vlade Švicarske, je istražio potencijalno rješavanje viška municije BiH putem izvoza u skladu sa obavezama BiH u okviru Sporazuma o trgovini naoružanjem (ATT - *engl.* Arms Trade Treaty).²⁶ Od 2015. do 2017. godine, organizacija Small Arms Survey je uradila analizu zaliha u BiH i regulatornog okvira, u cilju podrške radu na tim pitanjima (Čarapić, 2017; Parker, 2016).

Izvor: SAWAD (2016)

naoružanja i uvođenje održivog sistema upravljanja životnim ciklusom municije i naoružanja u BiH' (EUFOR, Sa, 2013, str. 2).²⁷ AWE Master plan je identifikovao prioriteta područja za rješavanje izazova municije u BiH, a kasnije je formirano osam stubova AWE Master plana: sigurnost, izvoz (donacije i prodaja), izgradnja kapaciteta i obuka, organizacijska struktura, normativni razvoj, zaštita, upravljanje inventarom i demilitarizacija i uništavanje (SAWAD, 2016; vidi takođe Polja 6 i 7). Područja za rješavanje su bila i u skladu sa Strategijama kontrole malokalibarskog oružja i lakog naoružanja (SALW - *engl.* small arms and light weapons) u BiH (2013-2016. i 2016-2020.) i trebaju se provesti između 2013. i 2018. godine.²⁸

U skladu sa Lekcijama 1 i 2, Grupa je uključila sve relevantne međunarodne aktere i aktere vlasti u BiH u pripremu AWE Master plana. EUFOR je organizovao AWE radionicu u februaru 2013. godine, kako bi se osigurala saglasnost međunarodne zajednice o ciljevima, prioritarnim područjima i aktivnostima koje će podržati - naročito, izgradnju kapaciteta i obuku, razvoj normativnih akata i koordinaciju i organizaciju - prije nego što se plan prezentuje vlastima u BiH. AWE Master plan je obezbijedio jasnost po pitanju kapaciteta, resursa i potencijalnog doprinosa međunarodne zajednice u rješavanju AWE izazova u BiH. Takođe je definisao uloge i odgovornosti različitih međunarodnih aktera, MO BiH i OS BiH. AWE Master plan je formalno odobren od strane Operativno komandanta EUFOR-a u februaru 2013.

godine, od strane MO BiH u aprilu 2013. godine (SAF, 2013a, str. 4; 2013b).

Ovo brzo odobravanje je omogućilo koordinisani pristup međunarodne zajednice

pitanjima AWE izazova u BiH (vidi Lekcija 2). Nacionalno vlasništvo, jednako od ključne važnosti (Lekcija 1), se odrazilo na razvoj konkretnih planova od strane vlasti u BiH, koji su bili zasnovani na AWE Master planu, kako bi se odgovorilo na specifične AWE izazove. Dok je međunarodna zajednica vodila razvoj AWE Master plana, BiH akteri su bili uključeni u definisanje dogovorenog krajnjeg stanja i razvoja konkretnih koraka za postizanje tog cilja. Zbog toga, međunarodna zajednica i ključni akteri iz BiH su dogovorili opšte ciljeve, prioritete i resurse za prenos vlasništva nad upravljanjem municijom na organe vlasti u BiH.

Lekcija 4. Održivi LCMA zahtijeva robusnu organizacionu strukturu i odgovarajuće osoblje

AWE Master plan je definisao organizacionu strukturu potrebnu da se podrže programi i aktivnosti za transparentno rješavanje viška municije i provođenje održivog LCMA (SAF, 2013b, p. 4; OSCE, 2014, str. 33; vidi Okvir 6). Ova organizaciona struktura je podržala AWE Master plan na sljedeći način:

- Putem efektivne i efikasne koordinacije nacionalnih i međunarodnih aktivnosti;
- Izgradnjom povjerenja među svim ključnim akterima putem redovne interakcije; i

Okvir 6 Organizaciona struktura AWE Master plana

Strateški komitet je političko-vojno tijelo koje donosi odluke o provođenju AWE Master plana. Ministar odbrane BiH vodi ovaj Odbor, a koji se takođe sastoji od visokopozicioniranih predstavnika iz MO BiH, OS BiH i glavnih međunarodnih partnera. Sastaju se do četiri puta godišnje.

Koordinacijski komitet je odgovoran za koordinaciju, sinhronizaciju i određivanje prioriteta aktivnosti u okviru AWE Master plana i nadgleda rad radnih grupa. Njega predvodi zamjenik Načelnika Zajedničkog štaba OS BiH za resurse i sastoji se od menadžera projekta iz vlasti BiH i međunarodnih partnera. Odbor se sastaje se do šest puta godišnje.

Postoje tri specijalizovane **Radne grupe** za LCMA u BiH:

- Radna grupa Krupa 2017 je odgovorna za razvoj SOP-ova, obuku osoblja i modernizaciju infrastrukture i opreme za ASS Krupa;
- Radna grupa TROM Dobo se bavi svim aspektima rješavanja municije, kao i razvojem nadzora i održavanja aktivnosti vojne demilitarizacije na lokaciji Dobo;
- Radna grupa Glamoč je fokusirana na poboljšanje sposobnosti OD/OB operacija uništavanja na poligonu Glamoč u Glamoču. Takođe se identifikuju potencijalne alternativne lokacije u BiH i istražuju se mogućnosti korištenja poligona za uništavanje i za isprobavanje municije (i naoružanja) i balističko testiranje.

AWE Task Force (Radna grupa za podršku Koordinacijskog komiteta za municiju, MES i naoružanje) je 'formalna, ali privremena' organizacija unutar Zajedničkog štaba OS BiH. Ona služi kao kontakt tačka između međunarodnih partnera i MO i OS BiH i kao spremište informacija za sva pitanja upravljanja municijom, naoružanjem i eksplozivom (AWE) (AFBiH AWE, 2014).

Ključne međunarodne organizacije i akteri, koji su uključeni u provođenje AWE Master plana, redovno koordinišu svoje aktivnosti. Svaka organizacija planira i provode individualne projekte i aktivnosti.

Izvor: Čarapić, Chaudhuri i Gobinet (2016, str. 21, 38-41)

- Definisanjem uloga i odgovornosti - kao i kasnijim osnaživanjem - vlasti u BiH i višeg rukovodstva međunarodnih organizacija za provođenje Master plana.

Lekcija povezana sa tim je potreba da se na ključne pozicije postave osobe koje će imati adekvatno iskustvo, vještine i motivaciju da osiguraju da takva organizaciona struktura dovede do željenih promjena. Ključni faktor u slučaju BiH je bila odluk Komandanta EUFOR-a da se kreira pozicija višeg savjetnika za rješavanje municije i naoružanja (SAWAD) u aprilu 2013. godine. SAWAD ima uticaj na proces donošenja odluka, nadgleda provođenje i osigurava sveukupnu koordinaciju aktivnosti u okviru Master plana. Osoba na toj poziciji je direktno odgovorna Komandantu EUFOR-a, ali ima savjetodavnu ulogu prema MO BiH i OS BiH po pitanjima koja se odnose na Master plan.²⁹ SAWAD može da saziva sastanke ključnih aktera, da se uključi u aktivnosti prikupljanja sredstava, da određuje rokove i da pruža savjetodavnu ulogu uključenim akterima o tome kako da se postignu dogovoreni ciljevi.

Za razliku od ostalog osoblja EUFOR-a, SAWAD nije predmet rotacije. Ovo je dugoročna pozicija, koja omogućava SAWAD-u da se angažuje u potrebnu izgradnju povjerenja za uspješno provođenje LCMA aktivnosti. Od samog stvaranja 2013. godine, pozicija SAWAD-a je popunjena vojnim licem Švicarske sa visokim činom, koji je isto tako i viši menadžer projekta za MTT projekat i koji je stručan za pitanje sistema upravljanja životnim ciklusom. SAWAD je odgovoran za kreiranje i provođenje aktivnosti u okviru AWE Master plana, uključujući i izgradnju kapaciteta i obuku, a ima i podršku u vidu asistenta, čija je pozicija od samog početka popunjena vojnim licem iz Austrije, koji ima iskustva u logistici, kao i u upravljanju municijom i naoružanjem.

Upravljanje zaliha:

Lekcija 5. Uspješan LCMA se zasniva na sveobuhvatnom popisu zaliha municije.

Dokument za razmatranje je 2012. godine preporučio je da BiH izvrši sveobuhvatan popis svojih zaliha municije, da se napravi jedinstveni nacionalni spisak municije i da se uspostavi nacionalni inventorni sistem za upravljanje (Dokument za razmatranje, 2012, str. 3). SFOR/EUFOR i svaki entitet su imali svoje sopstvene knjigovodstvene sisteme. Entiteti su takođe nevoljko pristajali na sveobuhvatni nacionalni inventorni spisak, zbog strana da će im to spriječiti njihova nastojanja da prodaju višak municije.³⁰ Zbog toga je međunarodna zajednica

Tabela 3 Napredak '100 postotnih inspekcija', 2013-16

Godina	Tona	Zrna
2013.	740	2.025.428
2014.	2.736	20.516.964
2015.	5.447	28.569.126
2016.	5.898	38.538.783
Ukupno pregledano inspekcijom	14.821	89.650.301

Izvor: BiH MoD (2017)

angažovala 'ključne osobe' kroz nekoliko okruglih stolova, kako bi se naglasila važnost vršenja '100 postotnih inspekcija' nacionalnih zaliha municije, kojima bi se omogućilo stvaranje jednog nacionalnog inventornog spiska (SAF, 2013, str. 3). Ovim bi se takođe omogućile dobre prakse skladištenja i provođenje efektivnog sistema praćenja (vidi Lekcija 6). AWE Master planom se takođe pokušalo ublažiti zabrinutost po pitanju potencijalnog uticaja na prodaju, naglašavajući da bi '100 postotne inspekcije' takođe pomogle da se odredi koju municiju je moguće prodati (EUFOR Sa, 2013, str.8). Ova nastojanja su dovela do naređenja ministra odbrane BiH da se uradi '100 postotna inspekcija' svih zaliha municije i naoružanja u BiH u 2013. godini (BiH MoD, 2014c).

Ograničeni kapacitet BiH je otežao vršenje '100 postotnih inspekcija' na efektivan i blagovremen način. Prvi korak u ovom procesu je bilo obezbjeđivanje obuke od strane međunarodne zajednice. U periodu od 2012-2013. godine, osoblje OS BiH je

Okvir 7 Koristi od '100 postotnih inspekcija' (Lekcije 5 i 6)

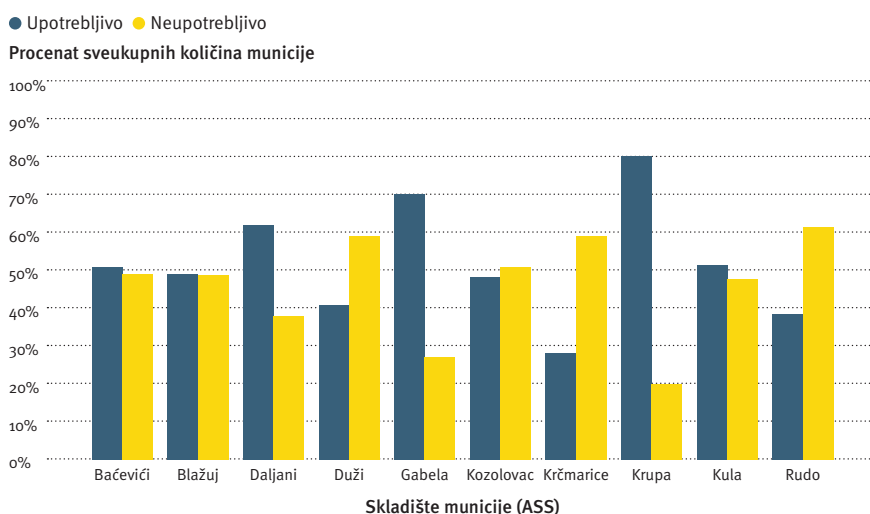
'100 postotna inspekcija je najvažniji dio [uspostavljanja LCMA sistema] zato što ako ne znate šta imate i u kakvom je to stanju, ništa drugo ne može da funkcioniše.'³²

'100 postotna inspekcija' uključuje kvantitativnu i kvalitativnu dimenziju, koja uključuje sljedeće aktivnosti i dostignuća:

- Kompletnu provjeru stokova zaliha municije, prema vrsti, količini, broju serije/lota i lokaciji.
- Tehničku analizu stanja municije vizuelnim pregledom i ograničenim QPAK testiranjem.
- Identifikaciju i brzo uklanjanje nebezbedne i neupotrebne municije iz ASS, i tako jačati upravljanje zaliha i doprinositi uspostavljanju budućeg sistema praćenja.
- Postepeno smanjenje broja ASS, omogućavanjem provođenja adekvatnih bezbednih i sigurnih praksi u skladištima u preostalim lokacijama; i
- Pravljenje definitivnog 'spiska za prodaju', koji je ključan za proces transparentnog rješavanja viškova.

dobilo osnovnu obuku za manipulaciju municijom, testiranje, skladištenje, LCMA propise i SOP-eve, kao i upravljanje zaliha (EUFOR, Sa, 2013, str. 9). OS BiH su započele sa '100 postotnim inspekcijama' 2013. godine. Do kraja 2016. godine, oko 14.820 tona

Slika 1 Raspodjela upotrebne i neupotrebne municije po lokacijama: rezultati tehničke inspekcije (2015-16)*

Napomena: *Podaci za 2016. su dati zaključno sa 30. septembrom te godine.

Izvor: BiH MoD (2016)

municije i približno 89,7 miliona zrna je pregledano: 77 procenata vojnih zaliha u 2016. godini (BiH MoD, 2016, vidi Tabelu 3). Očekuje se da '100 postotne inspekcije' budu završene 2018. godine. Okvir 7 daje sažetak koristi od '100 postotnih inspekcija' za efektivan sistem LCMA u post-konfliktnom okruženju.

Lekcija 6. Zaštita zaliha zavisi od procjene stanja uskladištene municije

Gljučna komponenta efektivnog LCMA - tačnije '100 postotne inspekcije' gore navedene - jeste sposobnost da se odrede fizički uslovi, hemijska stabilnost i klasifikacija opasnosti municije koja se nalazi u nacionalnim zalihama (UNODA, 2015, mod. 07.20, para. 4). Zaključak AWE Master plana jeste da bi se uspostavljanje i provođenje sistema praćenja municije jedino moglo postići u BiH u dugoročnom periodu (EUFOR Sa, 2013, str. 4). Bez obzira na to, velika količina stare, nebezbedne i nepravilno uskladištene municije u skladištima u cijeloj BiH predstavlja akutnu prijetnju zaštiti i bezbjednosti za osoblje OS BiH i za građane. Prema visoko-pozicioniranom predstavniku OS BiH, morala se donijeti odluka:

'Mogli bismo ili čekati da budemo u mogućnosti da implementiramo sistem sistemskog praćenja i da preuzmemo rizik moguće pojave eksplozija, ili bismo mogli da već počnemo sa procesom i da počnemo da rješavamo probleme koje predstavljaju zalihe municije, jedan po jedan, i da koordinišemo sa svim relevantnim nacionalnim i međunarodnim akterima.'³¹

Zbog toga, a uz podršku međunarodne zajednice, MO BiH je odlučilo da preduzme, kao dio već pomenutih '100 postotnih inspekcija' u Lekciji 5:

- Provjeru stokova svih zaliha municije;
- Vizuelni tehnički pregled sve municije; i
- Hemijsko testiranje punjenja korištenjem pribora za brzo testiranje punjenja (QPAK) koje je obezbijedila austrijska komponenta MTT projekta (BiH MoD, 2014c).

Na osnovu analize, vizuelna inspekcija urađena 2016. godine je pokazala da je 43 procenata municije neupotrebljivo, te je samim tim za uništavanje. Slika 1 pokazuje rezultate takvih inspekcija u deset skladišta (ASS) u periodu od 2015-2016. QPAK testiranje 219 uzoraka municije, koja je vizuelnom inspekcijom identifikovana kao upotrebljiva, je pokazala da je samo 7 procenata ove municije bilo nestabilno, 62 procenta je

bilo stabilno u naredne dvije godine i 28 procenata u naredne četiri godine.³³ Ova procjena je pomogla da se ublaži rizik od UEMS-a i da se doprinese smanjenju zaliha.

Procjena je takođe postavila osnov za srednjeročni razvoj sistema praćenja municije u BiH. Na primjer, uzorkovanje i vršenje najosnovnijih procedura praćenja radi osoblje OS BiH koje ima iskustvo koje se može razviti u puno praćenje i sistem isprobavanja u službi. Na kraju 2016. godine, OSCE projekat SAFE-UP je utvrdio da je bilo pravo vrijeme da se traži međunarodna pomoć da se uspostavi laboratorija za demilitarizaciju u bazi TROM Doboju, čime bi se dao dalji, potencijalno važan doprinos uspostavljanju efektivnog LCMA sistema u BiH (vidi Okvir 7).

Lekcija 7. Potrebni su adekvatni resursi i kapaciteti za bezbjedne i sigurne zalihe municije

Efektivno upravljanje zalihama uključuje bezbjedno i sigurno skladištenje, transport i manipulaciju municijom (UNODA, 2015, mod. 01.40, para. 3.275). Ipak, potpuna implementacija međunarodnih najboljih praksi za upravljanje zalihama u svim perspektivnim ASS prevazilazi dosad uložena nastojanja od strane međunarodne zajednice u podršku AWE Master plana (2013-2018).³⁴ To ostaje kao srednjeročni do dugoročni cilj vlasti u BiH.

U skladu sa *Zakonom o odbrani BiH* i budućim operativnim zahtjevima za OS BiH, OSCE, SECUP i UNDP EXPLODE projekat su se koncentrisali na to da osiguraju adekvatne standarde bezbjednosti i zaštite za dva skladišta u BiH - Kula 1 & 2 i Krupa - kao i lokaciji za demilitarizaciju u Doboju. Ove lokacije su obezbijedile osnovnu sigurnosnu i bezbjednosnu infrastrukturu koja bi se mogla modernizovati, a da se ne mora rekonstruisati. Takođe su imale dovoljno prostora da uskladište potrebnu municiju na srednjeročni do dugoročni period. Projektni standardi su bili takvi da ih tokom srednjeročnog perioda

od strane OS BiH može održati (OSCE, 2016; SAWAD, 2016). Ova modernizacija infrastrukture, kao i donacije opreme i obezbijedena obuka od strane EUFOR-a, MTT projekta, odnosno, nacija čije su trupe učestvovala, pomogli su da se ublaže bezbjednosni i zaštitni rizici za ASS, kao i da se progresivno omogući nacionalno vlasništvo (SAWAD, 2016). Oni takođe odražavaju dobru koordinaciju između BiH i njenih međunarodnih partnera (SAF, 2012, str. 12-13) i pomažu BiH na njenom putu usklađenosti sa najvišim standardima za upravljanje zalihama i sigurnosti (vidi UNODA, 2015, mod. 09.10; UN CASA, 2012).

Rješavanje

Lekcija 8. Efektivno i efikasno rješavanje zahtijeva adekvatne normative i institucionalne okvire, kao i potrebnu političku volju

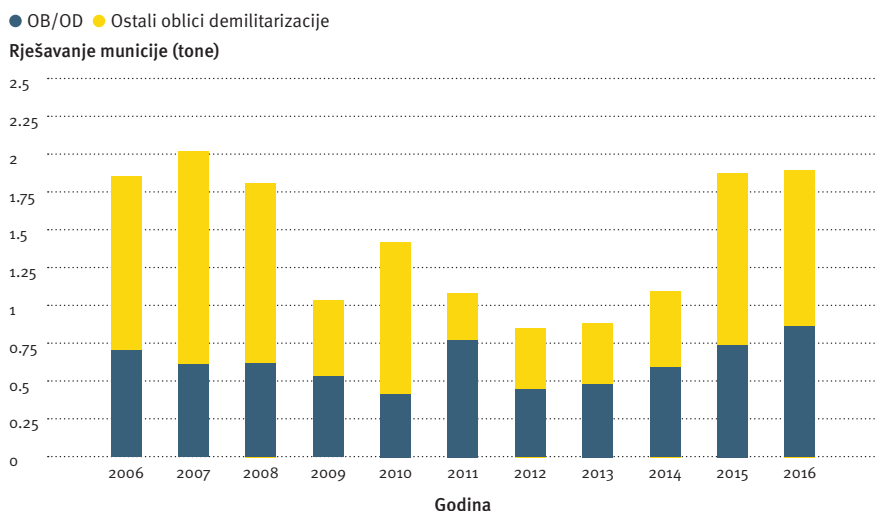
Uprkos jasnih normativa i institucionalnih okvira za rješavanje, stopa rješavanja municije u BiH je bila u padu u mjesecima koji su prethodili izradi nacrtu AWE Master plana u 2013. godine (vidi Sliku 2).³⁵ Kao što je gore navedeno, rješavanje municije je bilo politički osjetljivo pitanje. Tačnije, bilo je potrebno odobrenje Predsjedništva BiH za bilo koji oblik rješavanja, čak i kada je nebezbednu municiju trebalo odmah podvrgnuti uništavanjem.³⁶ Zbog toga je ubrzanje ovlaštenja za rješavanje nebezbedne municije bilo prioritet za provođenje Master plana.

Dok je odobrenje Predsjedništva BiH još uvijek potrebno za uništavanje municije, proces za donošenje ovlaštenja je sada efikasniji i odobrenje se daje biže nego u prethodnom periodu. Pored toga, MO može da uradi 'hitno' uništavanje nebezbedne municije bez posebnog odobrenja Predsjedništva. Smanjenje vremena koje je potrebno za odobrenje Predsjedništva dovelo je do značajnog povećanja stope rješavanja municije u periodu od 2015-16. godinu (vidi Sliku 2).³⁷

Fotografije koje pokazuju skladište municije u Kuli prije i poslije njegovog renoviranja koje je rađeno u okviru EXPLODE projekta i modernizacije sigurnosti koju je radio UNDP SEESAC. Izvor: Jasmin Porobić

Slika 2 Rješavanje municije u BiH korištenjem OB/OD (otvoreno spaljivanje/ otvorena detonacija) i drugih oblika demilitarizacije, 2006–16

Izvor: BiH MoD (2017)

Pored deklarirane želje vlasti u BiH da se rješavanje viška uradi putem izvoza (Vlasti u BiH, 2008; 2009a; 2009b), demilitarizacija, uključujući i uništavanje, nastavlja da bude primarni način rješavanja nebezbedne municije i viška municije u državi. Međunarodni akteri su omogućili procese demilitarizacije i uništavanja povećanjem kapaciteta i vještina osoblja OS BiH, kao i angažovanjem nezavisnih ugovarača na lokaciji za demilitarizaciju TROM Doboju i na poligonu u Glamoču.³⁸ Moguće je da je poboljšana koordinacija između vlasti u BiH i njenih međunarodnih partnera, od usvajanja AWE Master plana, doprinela povećanoj stopi demilitarizacije od 2012. godine (vidi Slika 2).

Lekcija 9. Upotrebljiva municija, koja je višak, može se riješiti putem izvozne prodaje, koja je u skladu sa međunarodnim obavezama države

Prije 2013. godine, međunarodni partneri i ključni akteri u BiH su imali različita gledišta po pitanju izvoza viška municije, uključujući i otpadne materijale dobijene nakon demilitarizacije.

- Vlasti BiH i MO BiH su smatrale da bi izvozna prodaja bila 'najbrži, najisplativiji način rješavanja' (BiH Government, 2008; 2009a; 2009b);
- Političke vlasti na nivou entiteta su dovele u pitanje ovlaštenja MO BiH i njihovu mogućnost da prodaju višak, iako za to postoji ovlaštenje u okviru Dobojskog sporazuma; i
- Međunarodna zajednica je preferirala da se višak riješi demilitarizacijom.³⁹

Zajedno sa razvojem Master plana, uključeni akteri su došli do toga da prihvate da je izvozna prodaja validan način rješavanja viškova, ako je urade državne vlasti u skladu sa međunarodnim standardima, kao što su odredbe iz ATT-a (EUFOR, Sa, 2013, str. 8). Zaključak nekoliko nezavisnih procjena je bio da zakonodavstvo i administrativne procedure u BiH za izvoz oružja, municije i vojne opreme ispunjavaju takve standarde (Parker, 2016; Kytomaki, 2016). MO BiH je napravilo administrativne smjernice za rješavanje viškova putem izvoza u 2012. *Plan za rješavanje viškova* (BiH MoD, 2012).

Nekoliko lica koja su intervjuisana za ovu studiju su tvrdila da, zbog neriješenih pitanja, a koja se odnose na ugovore zaključene od strane entitetskih vlasti prije formiranja MO BiH i OS BiH, moratorijum iz 2004-05. na prodaju viška municije ostaje na snazi.⁴⁰ Drugi su naveli da je prodaja viška municije odgođena, zbog prisustva 'nepovoljnih uslova' za prodaju, kao što su:

- Nedostatak sveobuhvanog nacionalnog popisa municije i naoružanja;
- Činjenica da je većina viška municije neupotrebljiva, nebezbedna ili nije označena, nema etiketu ili nije klasifi-

kovana u skladu sa međunarodnim standardima; i

- Nedostatak renomiranih krajnjih korisnika koji su voljni da kupe takav višak municije.⁴¹

Problemi ove vrste bi se, naravno, trebali riješiti prije nego što BiH izvrši izvoznou prodaju upotrebljivog viška municije u skladu sa međunarodnim obavezama.

Lekcija 10. Upotrebljivi višak municije se takođe može rješavati putem međunarodnih donacija kako bi se pokazala podrška međunarodnim partnerima

Vlasti u BiH su odgovorile pozitivno na zahtjeve za donacije viška municije Sigurnosnim snagama Iraka (vidi Tabelu 4).⁴² Kao što je gore navedeno, Predsjedništvo BiH mora da odobri rješavanje viška putem međunarodnih donacija nakon procjene političko-strateških aspekata i aspekata spoljne politike. Predstavnici MO BiH i OS BiH su inicirali dvije grupe razloga za brigu u vezi sa takvim donacijama. Prva briga se odnosi na pretpostavljeni profit. Međunarodni akteri su, međutim, naglasili da donacije pomažu da se riješi pitanje municije koja se treba brzo upotrijebiti, dok je još upotrebljiva.⁴³ Nije vjerovatno da će takva municija ispuniti zahtjeve kvaliteta komercijalnih uvoznika.

Druga briga se odnosi na predviđeni rizik od diverzija doniranog materijala.⁴⁴ Ovo je reflektovano u nedavnim medijskim člancima mogućih zloupotreba donacija iz BiH, a koje su bile namjenjene za vladine snage Iraka, a možda završile u nevladinim oružanim grupama na Srednjem Istoku i u Sjevernoj Africi (Marzouk et al, 2016; Redžić, 2016). Ipak, rizik od zloupotreba se može smanjiti putem međunarodne saradnje i dobre prakse (Parker, 2016). U isto vrijeme, takve donacije mogu da omogućе da BiH doprinese nastojanjima da se osnaže mir i sigurnost na međunarodnom nivou (BiH MoD, 2005, str.15-21).

Tabela 4 Donacije od strane MO BiH, 2015-16

	Korisnik	Godina	Vrsta izvoza (kalibar)	Zrna	Tona
Municija	Irak	2015.	Pješadijska municija (7,62×52)	15.000.000	462,5
	Irak	2015.	Pješadijska municija (14,5 mm)	400.000	110
	Irak	2016.	Razne vrste municije za artiljeriju i pješadiju	27,000	565

Izvor: BiH MoD (2017)

Zaključak

Ova studija predstavlja neke od ključnih izazova sa kojima se suočavaju vlasti u BiH i njeni međunarodni partneri u rješavanju pitanja bezbjednosnih i sigurnosnih rizika nastalih usljed viška municije u post-konfliktnom okruženju u BiH. Ova studija je počela navodeći negativne efekte oružanih sukoba na dobro razvijeni sistem upravljanja municijom u bivšoj Jugoslaviji. Zatim su prikazane poteškoće ponovnog uspostavljanja efektivnog sistema upravljanja municijom nakon prestanka neprijateljstava, iako uz postojanje političkih tenzija. Čak i uz značajnu međunarodnu pomoć, trebalo je vrijeme za kreiranje i provođenje koordinisane LCMA strategije kojom se adekvatno odgovara na pitanje izazova upravljanja municijom u post-konfliktnoj BiH.

Ova studija je uvela i primijenila LCMA model, organizacije Small Arms Survey, kao okvir za analiziranje pojave LCMA sistema u BiH između 2012. i 2016. godine. U tom procesu, rađeno je samo na četiri od pet glavnih komponenta koje su identifikovane u modelu - nacionalno vlasništvo, planiranje, upravljanje i rješavanje - zato što BiH još uvijek nije uspostavila sistem nabavke municije, što je jedna od komponenta. Prioritet za BiH do danas je bio da se identifikuje i riješi prekomjerna, nestabilna i nebezbedna municija, kao i da se uvedu procesi planiranja i upravljanja, kojima će se osigurati zaštita i sigurnost municije. BiH treba da provede svoju nacionalnu odbranu i sigurnosnu strategiju.

Ova studija identifikuje deset ključnih lekcija naučenih iz međunarodnih nastojanja da se podrži razvoj LCMA sistema u post-konfliktnoj BiH:

1. Nacionalno vlasništvo je osnova za efektivan LCMA.
2. Koordinisana, dugoročna opredjeljenost međunarodnih partnera je ključna za uspostavljanje LCMA u post-konfliktnom okruženju.
3. Provođenje efektivnog LCMA u post-konfliktnom okruženju zahtijeva rani dogovor o opštim ciljevima, specifičnim prioritetima i potrebnim resursima.
4. Održivi LCMA zahtijeva robusnu organizacioni strukturu i odgovarajuće osoblje.
5. Uspješan LCMA se zasniva na sveobuhvatnom popisu zaliha municije.
6. Bezbednost zaliha zavisi od procjene stanja uskladištene municije.
7. Potrebni su adekvatni resursi i kapaciteti za bezbedne i sigurne zalihe municije.
8. Efektivno i efikasno rješavanje zahtijeva adekvatne normativne i institucionalne okvire, kao i potrebnu političku volju.

9. Upotrebljiva municija, koja je višak, može se riješiti putem izvozne prodaje, koja je ovlaštena u skladu sa međunarodnim obavezama države.

10. Upotrebljivi višak municije se takođe može rješavati putem međunarodnih donacija kako bi se pokazala podrška međunarodnim partnerima.

Neke od ovih lekcija mogu biti relevantne za nastojanja međunarodne pomoći koja podržavaju standarde dobrog upravljanja municijom u drugim državama, koje su izašle iz konflikta, ili državama sa ograničenim resursima i kapacitetima. Biće teško replicirati visoki nivo međunarodne pažnje i resurse koji su bili posvećeni uspostavljanju LCMA sistema u BiH. Bez obzira na to, ova studija identifikuje određene principe i prakse koji bi se mogli primijeniti na druga post-konflikta okruženja, a da se ne ulažu isto vrijeme i resursi kao u BiH.

Ključna lekcija ove studije jeste važnost izgradnje održivih nacionalnih kapaciteta u post-konfliktnim državama koje su voljne da uvedu i razviju LCMA sistem. Međunarodni donatori će povećati svoje šanse za dugoročni uspjeh, osiguravajući, u nekoj ranoj fazi, da vlada domaćin ne postane zavisna od vanjskih resursa i stručnosti. Drugim riječima, važno je obezbijediti obuku za upravljanje municijom, opremu, infrastrukturu i SOP-eve, koji odgovaraju lokalnim uslovima i koji su takođe efektivni u smanjenju rizika od UEMS-a i diverzija. Uz pravi pristup, rješenje mnogih izazova po pitanju upravljanja municijom koja su već viđena u BiH će, ustvari, biti u opsegu mogućnosti i drugih post-konfliktnih država. ●

Spisak skraćenica

AFBiH (Army of the Forces of Bosnia and Herzegovina, 2006 to present) - OS BiH (Oružane snage Bosne i Hercegovine (2006. do sada)

AMP - Ammunition Master Plan / Master plan za municiju

ASS - Ammunition storage site / lokacija za skladištenje municije

ATO - Ammunition technical officer / tehnički oficir za municiju

ATT - Arms Trade Treaty / Sporazum o trgovini naoružanjem

AWE - Ammunition, weapons and explosives / Municija, naoružanje i eksploziv

BiH - Bosnia and Herzegovina / Bosna i Hercegovina

EU - European Union / Evropska unija

EUFOR - European Union Forces / Snage Evropske unije

EXPLODE - Projekat EXPLODE za uništavanje eksplozivnih naprava i ratnih zaostataka

EWG - Expert working group / Ekspertska radna grupa

FBiH - Federation of Bosnia and Herzegovina / Federacija Bosne i Hercegovine

IATG - International ammunition technical guidelines / Međunarodne tehničke smjernice za municiju

IFOR - Implementation Forces / Multinacionalne snage za implementaciju, rukovodene NATO-om

LCM - Life-cycle management / pravljanje životnim ciklusom

LCMA - Life-cycle management of ammunition / Upravljanje životnim ciklusom municije

LCMA Life-cycle management of weapons / Upravljanje životnim ciklusom naoružanja

MoD Ministry of Defence - MO Ministarstvo odbrane

MTT Project - Mobilni trening tim EUFOR-a za upravljanje skladištima municije i naoružanja

OB/OD - open burning/open detonation - otvoreno spaljivanje/otvorena detonacija

OHR - Office of the High Representative / Ured visokog predstavnika

OSCE - Organisation for Security and Cooperation in Europe / Organizacija za bezbjednost i saradnju u Evropi

QPAK - Quick propellant analysis kit / Pribor za brzu analizu punjenja

RS - Republika Srpska / Republika Srpska

SAFE-UP - OSCE-ov 'Projekat za modernizaciju bezbjednosti i zaštite u skladištima municije i naoružanja u BiH.'

SALW - malokalibarsko oružje i lako naoružanje

SAWAD - Senior Advisor for Weapons and Ammunition Disposal / viši savjetnik za pitanja rješavanja naoružanja i municije

SECUP - OSCE-ov 'Projekat za modernizaciju sigurnosti u skladištima municije i naoružanja u BiH.'

SEE Southeast Europe - JIE Jugoistočna Evropa

SFOR - Stabilisation Forces / Snage za stabilizaciju

SOP - Standard Operating Procedures / Standardne operativne procedure

SRBiH - Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina

SSR - Security Sector Reform / Reforma sektora sigurnosti

TND - Total National Defence (Yugoslavia) / ONO - Opštenarodna odbrana (Jugoslavija)

TRADOC - Komanda za obuku i doktrinu

UEMS - Unplanned Explosions at Munition Sites / neplanirane eksplozije u skladištima municije

UNDP - United Nations Development Programme / Razvojni program Ujedinjenih nacija

UNPROFOR - United Nations Protection Force - Zaštitne snage Ujedinjenih nacija

VF - Vojska Federacije Bosne i Hercegovine (1992-2006.)

VRS - Vojska Republike Srpske (1992-2006.)

W/ASS - Weapons and ammunition storage site / lokacija za skladištenje naoružanja i municije

WMP - Weapons Master Plan / Master plan za naoružanje

WSS - Weapons storage site / lokacija za skladištenje naoružanja

JNA - Jugoslovenska narodna armija

Napomene

- 1 Za više informacija, vidi Inicijativu regionalnog pristupa smanjenju zaliha (RASR) na web stranici: <http://www.rasrinitiative.org/resources-publications.php>

- 2 Intervju autora sa bivšim tehničkim oficijom za municiju obučeni u Jugoslaviji, koji trenutno radi za međunarodni neprofitni sektor, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 3 Intervju autora sa stručnjakom za municiju, koji trenutno radi za međunarodni neprofitni sektor, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 4 E-mail prepiska sa bivšim tehničkim oficijom za municiju obučeni u Jugoslaviji, koji trenutno radi u MO Slovenije, 15. avgust, 2016.
- 5 Ova rezolucija se proširila na teritorijalni obuhvat UN-ovog embarga na oružje u Jugoslaviji, koji je dat u septembru 1991. godine. Za više informacija o embargu na oružje, vidi Cortright i Lopez, 2000.
- 6 Intervju autora sa oficijom iz OS BiH, Derвента, februar 2017.
- 7 Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 19. januar, 2016.
- 8 OSCE je bio odgovoran za kontrolu oružja i izgradnju povjerenja, uključujući i upravljanje municijom. Ured visokog predstavnika (OHR) u BiH je bio odgovoran za 'civilne' komponente Dejtonskog sporazuma.
- 9 SFOR je uspostavio bazu podataka Program pristupa podacima i pronalazjenja za entitetske vojne snage (DARE - engl. Data Access and Retrieval for Entity Armed Forces programme (DARE) za evidentiranje podataka o naoružanju koje se nalazi u skladištima naoružanja (WSS), za korištenje od strane SFOR-a i entitetskih vojnih snaga.
- 10 Intervju autora sa bivšim tehničkim oficijom za municiju (ATO), koji je obučen za vrijeme Jugoslavije, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 11 Intervju autora sa bivšim tehničkim oficijom za municiju (ATO), koji je obučen za vrijeme Jugoslavije, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 12 Skupština Zapadne Evropske unije, 2003. 'Razvoji u Jugoistočnoj Evropi', Izvještaj Zapadne Evropske unije, 49. sjednica, koji je predao g. Hancock, izvjestilac, u ime Političkog odbora, Dokument A/1820, 4. juni, 2003, str. 16.
- 13 Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 19. januar, 2016.
- 14 EWG čine EUFOR, NATO, OSCE i UNDP (EWG, 2010b, str. 3).
- 15 Intervju autora sa visoko-pozicioniranim oficijom EUFOR-a koji radi na pitanjima kontrole oružja u BiH, Sarajevo, 10. oktobar, 2016.
- 16 Puni zvanični naziv Dobojskog sporazuma je *Sporazum o konačnom raspolaganju svim pravima i obavezama na pokretnoj imovini koja će i dalje služiti za potrebe odbrane* (2008).
- 17 Intervju autora sa raznim višim političkim predstavnicima i visoko-pozicioniranim zvaničnicima koji rade u međunarodnim organizacijama.
- 18 Komponenta nabavke LCMA okvira organizacije Small Arms Survey nije predmet ove studije zato što, prema vlastima u BiH, nije bilo nabavke municije u periodu koji obuhvata ova studija. Intervju autora sa visoko-pozicioniranim predstavnikom iz Ministarstva za vojnu industriju FBiH, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 19 Zvaničan naziv Mobilnog trening tima je EUFOR ALTHEA 'Upravljanje skladištima naoružanja i municije' MTT 2.1.6.1. Sastoji se od trupa iz tri države: Švicarska (kao vođe trupe), Austrija i Švedska. Za više informacija, vidi: Čarapić, Chaudhuri i Gobinet, 2016, str. 21, 27-37.
- 20 Intervju autora sa visoko-pozicioniranim predstavnicima 'Čelije za obuku za upravljanje municijom i eksplozivnim napravama' OS BiH, Travnik, 11. oktobar, 2016.
- 21 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 22 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 23 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 24 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 25. maj, 2016.
- 25 U februaru 2013. na radionici koju je organizovao EUFOR, 'početni plan kampanje' za rješavanje izazova po pitanju AWE u BiH je predstavljen i odobren od strane međunarodne zajednice. Glavna odluka radionice je bila da se AWE Master plan u početku fokusira na zalihe municije, osim za infrastrukturnu modernizaciju na dva perspektivna skladišta naoružanja (WSS). Rad na zalihama naoružanja bi se odgodio za neko kasnije vrijeme. Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 10. oktobar, 2016.
- 26 BiH je potpisala ATT 25. septembra, 2013, a ratifikovala ga 25. septembra, 2014. Država je potpisnica ATT Sporazuma od 24. decembra, 2014.
- 27 Task Force se sastojala od 'najbolje raspoloživih' predstavnika iz EUFOR-a, NATO Štaba u Sarajevu i ostalih partnera (EUFOR, 2013, str.2).
- 28 Približavanje Strategija za kontrolu SALW-a i prioriteta područja AWE Master plana potiče od uključenosti i UNDP-a i OSCE-a u izradu nacrtu oba dokumenta. Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 30. novembar, 2016.
- 29 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 26. maj, 2016.
- 30 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 26. maj, 2016.
- 31 Intervju autora sa visoko-pozicioniranim predstavnikom OS BiH, Sarajevo, 23. maj, 2016.
- 32 Prepiska autora sa AWE Task Force, OS BiH, Sarajevo, 4. april, 2017.
- 33 Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 19. januar, 2016.
- 34 Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 10. oktobar, 2016.
- 35 U periodu od 2009-2014. godine, 2010. je bila izuzetak u smislu rješavanja municije, jer je te godine velika količina viška municije prenesena iz MO u Ministarstvo unutrašnjih poslova (MO BiH, 2016).
- 36 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 26. maj, 2016.
- 37 Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 10. oktobar, 2016.
- 38 Intervju autora sa višim vojnim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 10. oktobar, 2016.
- 39 Intervju autora sa višim političkim savjetnikom Komandantu EUFOR-a, Sarajevo, 26. maj, 2016. godine.
- 40 Intervju autora sa visoko-pozicioniranim predstavnikom OS BiH, Sarajevo, 19. novembar, 2016.
- 41 Intervju autora sa visoko-pozicioniranim oficijom EUFOR-a koji radi na pitanjima kontrole oružja u BiH, Sarajevo, 10. oktobar, 2016.
- 42 U 2013. godini, MO BiH je takođe doniralo 84 haubice Nacionalnim sigurnosnim snagama Afganistana (Mo BiH, 2016).
- 43 Intervju autora sa visoko-pozicioniranim oficijom EUFOR-a koji radi na pitanjima kontrole oružja u BiH, Sarajevo, 10. oktobar, 2016.
- 44 Intervju autora sa visoko-pozicioniranim predstavnikom MO BiH, Sarajevo, 1. juli, 2015.

Bibliografija

- AFBiH AWE (Armed Forces of Bosnia and Herzegovina Ammunition, Weapons, and Explosives Task Force). 2014. 'General Briefing' Presentation to Small Arms Survey staff. Sarajevo, 16 September.
- Andreas, Peter. 2004. 'The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosnia.' *International Studies Quarterly*, Vol. 48, pp. 29–51.
- Assembly of the Western European Union. 2003. 'Developments in South-Eastern Europe.' Report of the Assembly of the Western European Union, 49th Session, submitted by Mr Hancock, rapporteur, on behalf of the Political Committee. Document A/1820, 4 June 2003.
- Azinovic, Vlado et al. 2012. *Procjena potencijala za obnovu etnickog nasilja u Bosni i Hercegovini: Analiza sigurnosnih rizika*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu.
- Bevan, James and Aaron Karp. 2008. 'Identifying a Surplus' In *Conventional Ammunition in Surplus, A Reference Guide*. Geneva: Small Arms Survey, pp. 103–10.
- BiH (Bosnia and Herzegovina) Government. 2005. *Law of Defence of BiH* (English translation). Sarajevo: Government of BiH.
- . 2008. *Agreement on Final Disposal of All Rights and Obligations over Moveable Property that will Continue to Serve Defence Purposes (also known as the Dobojski Agreement, 2008)*. Sarajevo: Council of Ministers. Signed on 14 February.
- . 2009a. 'Odluka Predsjedništva BiH o utvrdjivanju viskova naoružanja, streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava u Oruzanim snagama Bosne i Hercegovine i principima njihovog rješavanja.' No. 01-011-1599-32/09. Sarajevo: Presidency of BiH.
- . 2009b. 'Prijedlog Ministra Odbrane Bosne i Hercegovine za resavanje viskova naoružanja, streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava za Oruzane snage Bosne i Hercegovine.' No. 11-03-25-2336-3/09. Sarajevo: Ministry of Defence.
- BiH MoD (Bosnia and Herzegovina Ministry of Defence) 2005. *Defence White Paper of BiH*. Sarajevo: MoD.
- . 2006a. *MoD BiH Decision on the Armaments, Weapons Systems, and Equipment (Odluka o opremanju OS BiH osnovnim naoružanjem, sistemima naoružanja i opereme)*. No. 19-03-5795/06. Sarajevo: MoD.
- . 2006b. *MoD BiH Decision on the Size, Structure, and Location of AF BiH (Odluka o veličini, strukturi, i lokacijama OS BiH)*. No. 01.011.1110-6/06. Sarajevo: MoD.
- . 2007. *The MoD BiH Policy to Resolve Surplus Armaments and Ammunition (Politika Rješavanja viskova naoružanja i municije OS BiH)*. Sarajevo: MoD.
- . 2010. *Request for Assistance in from OSCE in improving infrastructure at the prospective ammunition and weapon storage sites*. Decision No. 07-50-5484/10. Sarajevo: MoD.
- . 2012. *Plan Resavanja Viskova Pokretne Vojne Imovine*. No. 16-14-03-03-25-28112. Sarajevo: MoD BiH.
- . 2014a. 'Proces rješavanja viškova naoružanja, municije i minskoeksplozivnih sredstava (NMiMES) u OS BiH.' Sarajevo, MoD.
- . 2014b. *Uputstvo o skladištenju, cuvanju I održavanju municije I mino-eksplozivnih sredstava u Oruzanim snagama Bosne I Hercegovine*. No. 11-03-25-923/14. Sarajevo: MoD.
- . 2014c. *Uputstvo za izvršenje kontrolno-tehnickog pregleda municije i minsko-eksplozivnih sredstava u Oruzanim snagama Bosne i Hercegovine*. No. 11-03-25-846/14. Sarajevo: MoD.

- 2016. Unpublished Weapons, Ammunition, and Scrap Material Database. Sarajevo: MoD BiH.
- Bosnia and Herzegovina President. 2006. *The BiH Presidency Decision on the Size, Force Structure, and Locations of the AF BiH (2006)*.
- Bromley, Mark. 2007. 'Case Study: Former Yugoslavia, 1991–96'. In *United Nations Arms Embargoes: Their Impact on Arms Flows and Target Behaviour*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).
- Carapic, Jovana. 2014. *Handgun ownership in the Western Balkans*. Issue Brief No. 4. Geneva: Small Arms Survey.
- 2017. 'Deliverable 1: Cost-benefit Analysis of Stockpiles Surplus Storage Versus Destruction.' In *Mechanisms for Control and Reduction of Stockpiles in Bosnia and Herzegovina: Options for Disposal and Improving Safety and Security*. Unpublished Paper. Geneva: UNDP and Small Arms Survey.
- and Pierre Gobinet. 2014. *Taking Stock of Excess Stockpiles: UEMS in South-east Europe*. Research Note No. 41. Joint publication of the Regional Approach for Stockpile Reduction, the US Department of State's Office of Weapons Removal and Abatement, and the Small Arms Survey.
- , Prasenjit Chaudhuri, and Pierre Gobinet. 2016. *Sustainable Stockpile Management in Bosnia and Herzegovina*. Working Paper No 24. Geneva: Small Arms Survey.
- , Eric J. Deschambault, Paul Holtom, and Benjamin King. 2018. *A Practical Guide to Life-cycle Management of Ammunition*. Handbook. Geneva: Small Arms Survey.
- CIN (Centre for Investigative Reporting). 2013. 'Explosive Devices Disappeared in a Fictitious Report.' 18 June.
- Cortright, David and George Lopez. 2000. *The Sanctions Decade. Assessing UN Strategies in the 1990s*. Lynne Rienner: Boulder, Colorado.
- Curtis, Glenn E., ed. n.d. *Yugoslavia: A Country Study*, 3rd edn. Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress.
- Dayton Agreement (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina). 1995. Initialled in Dayton on 21 November 1995 and signed in Paris on 14 December 1995. Accessed via: <<http://www.osce.org/bih/126173?download=true>>
- Doznajemo. 2013. 'Nestala raketa "FAGOT" iz kasarne oružanih snaga BiH: može uništiti avion, tenk ili betonski bunker na udaljenosti do 2 kilometra.' 17 March.
- Ekwall-Uebelhart, Barbara and Andrei Raevsky. 1995. *Disarmament and Conflict Resolution Project Managing Arms in Peace Processes: Croatia and Bosnia-Herzegovina*. New York: UNIDIR.
- EUFOR Sa (European Union Force Sarajevo). 2013. 'Initial Campaign Plan.' Draft No. 3. Sarajevo: EUFOR. 11 February.
- EWG (Expert Working Group). 2010a. 'Disposal of Surplus of Weapons and Ammunition in AFBiH: Management of Storage Sites.' PowerPoint presentation at BiH MoD conference. Zenica, 3 March.
- 2010b. 'Disposal of Surplus of Weapons and Ammunition in AF BiH: Management of Storage Sites.' PowerPoint presentation at the Third RASR (Regional Approach to Stockpile Reduction) Workshop. Sarajevo, 3 November.
- Filipovic, M. 2011. 'Iz kasarne krađu oružje.' *Novosti*. 4 December.
- Gobinet, Pierre. 2011. *Significant Surpluses: Weapons and Ammunition Stockpiles in South-East Europe*. The Regional Approach to Stockpile Reduction (RASR) Special Report. Geneva: Small Arms Survey.
- Hadzovic, Denis, Armin Krzalic, and Sanja Mihajlovic. 2011. *Small Arms Survey of Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: UNDP Bosnia and Herzegovina.
- Hirst, Chrissie and Bernardo Mariani. 2004. *South Eastern Europe Small Arms and Light Weapons Monitor 2004*. Belgrade: SEESAC and Saferworld.
- ICG (International Crisis Group). 1997. *A Peace, or Just a Ceasefire? The Military Equation in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina*. ICG Bosnia Project, Report No 28. Sarajevo: International Crisis Group.
- ISO/IEC/IEEE 15288 (International Organization for Standardization). 2015. Systems and software engineering – System life cycle processes.
- Jahic, Dino. 2014. *Bosnia and Herzegovina*. In *Freedom House, Nations in Transit 2014*, pp. 129–52.
- Kauer, Erwin. 2007. 'Weapons Collection and Destruction Programmes in Bosnia and Herzegovina.' In Erwin Kauer, ed., *Small Arms – Big Problem. A Global Threat to Peace, Security and Development*. Vienna: Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie, 5/2007, pp. 81–102.
- King, Benjamin. 2011. 'Introduction.' In *Safer Stockpiles: Practitioners' Experiences with Physical Security and Stockpile Management (PSSM) Assistance Programmes*. Occasional Paper 27. Geneva: Small Arms Survey, pp. 1–7.
- Klix. 2013. 'Nestala raketa Fagot iz kasarne OS BiH, provodi se istraga.' 19 March.
- Kytomaki, Elli. 2016. *The proposed new BiH law on Control of Foreign Trade in Weapons, Military Equipment and Special-Use Goods and The Arms Trade Treaty*. Vienna: OSCE.
- Lamb, Christopher J., Sarah Arkin, and Sally Scudder. 2014. 'The Bosnian Train and Equip Program: A Lesson in Interagency Integration of Hard and Soft Power.' In *Institute for National Strategic Studies, Strategic Perspectives*, 15. Washington, D.C.: National Defense University Press.
- Marzouk, Lawrence et al. 2016. 'Making a Killing: the 1.2 billion Euro Arms Pipeline to the Middle East.' *Balkan Insight and BIRN*, 27 July.
- Morton, Matthew D. 2012. 'Three Hearts in the Chest of One State: The Armed Forces of Bosnia and Herzegovina.' *Journal of Slavic Military Studies*, 25 (4), pp. 512–32.
- NATO (North Atlantic Treaty Organisation) 2004. 'SFOR Operation Harvest: NATO/SFOR Informer Fact Sheet, January.
- 2007. *AAP-48, NATO System Life Cycle Stages and Processes*.
- Non-paper. 2012. *Surplus Ammunition and Weapons in Bosnia and Herzegovina*. Unpublished internal document. Revised 28 November 2012.
- OSCE (Organisation for Security and Cooperation in Europe) n.d. 'Project for Security Upgrade of Ammunition and Weapons Storage Sites in Bosnia and Herzegovina (SECUP BiH): Project Brief. Sarajevo: OSCE.
- 2008. *OSCE Handbook of Best Practices on Conventional Ammunition*. Vienna: OSCE.
- 2011a. *Assessment Visit Report (20–24 June 2011), Bosnia and Herzegovina Request for Assistance on SALW and Stockpiles of Conventional Ammunition*. Vienna: OSCE.
- 2011b. Forum for Security Co-operation Decision No. 3/11 of 23 March.
- 2014. 'Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro and Serbia Take Ownership of Regional Arms Control, Dayton Peace Agreement Article IV Annex 1/B: Mission accomplished.' Basel, 4 December.
- 2016. 'Project for Safety and Security Upgrade of Ammunition and Weapon Storage Sites in BiH.' Preliminary Project Brief. Sarajevo: OSCE.
- Parker, Sarah. 2016. 'Deliverable 2: ATT Regulatory Refinement Analysis.' In *Mechanisms for Control and Reduction of Stockpiles in Bosnia and Herzegovina: Options for Disposal and Improving Safety and Security*. Unpublished Paper. Geneva: UNDP and Small Arms Survey.
- Redzic, Edin. 2016. 'Šverc i trgovina oružjem: Bosanski kalašnjikovi u rukama terorista.'
- SAF (Swiss Armed Forces). 2012. 'EUFOR ALTHEA Mobile Training Team 2.1.6.1. Ammunition and Weapons Storage Site Management.' Status Report. Rev 5. 11 December.
- 2013a. 'EUFOR ALTHEA Mobile Training Team 2.1.6.1. Ammunition and Weapons Storage Site Management.' *Quarterly Report*, 1 January 2013 to 31 March 2013. 12 April.
- 2013b. 'EUFOR ALTHEA Mobile Training Team 2.1.6.1. Ammunition and Weapons Storage Site Management.' *Quarterly Report*, 01 April 2013 to 05 July 2013. 8 July.
- SAWAD (EUFOR Senior Advisor for Weapons and Ammunition Disposal) 2016. *Ammunition Master Plan Brief*. Sarajevo, 10 October.
- Small Arms Survey. n.d. The Unplanned Explosions at Munitions Sites Database. Accessed March 2018.
- UNDP SEESAC. 2004. *South Eastern Europe Small Arms and Light Weapons Monitor 2004*. Belgrade: UNDP SEESAC.
- 2005. *South Eastern Europe Small Arms and Light Weapons Monitor 2005*. Belgrade: UNDP SEESAC.
- Threat Resolution Limited. 2004. 'Bosnia and Herzegovina Small Arms and Light Weapons Ammunition Demilitarization Feasibility Study.' Sarajevo: UNDP Bosnia and Herzegovina.
- UN CASA (Coordinating Action on Small Arms). 2012. ISACS 05.20 (International Small Arms Control Standard): Upravljanje zalihama: Weapons.
- UNDP (United Nations Development Programme). n.d. *Explosive Ordnance and Remnants of War Destruction (Project EXPLODE)*.
- UNECE (United Nations Economic Commission for Europe). 2009. European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road. As applicable from 1 January 2011. ECE/TRANS/215, Vols. I–II. Geneva: UNECE.
- UNODA (United Nations Office for Disarmament Affairs). 2015. *International Ammunition Technical Guidelines*, 2nd edn. New York: UNODA. 1 February. Accessed January 2018.
- UNSC (United Nations Security Council). 1992. 727, 1992). Adopted 8 January. S/RES/727 (1992) of 8 October.
- 1994. 908, 1994). Adopted 31 March. S/RES/908 of 31 March.
- 1995. Resolution 1031 (1995) Annexes 1-A and 2. Adopted 15 December 1995. S/RES/1031 of 15 December.
- 2004. 1575, 2004). Adopted 22 November. S/RES/1575 of 22 November.
- Wilkinson, Adrian. 2008. Upravljanje zalihama: Planiranje: In *Conventional Ammunition in Surplus: A Reference Guide*. Geneva: Small Arms Survey, pp. 76–94.
- Wulf, Herbert. 1993. 'Annexe A. Yugoslavia: Arms Production before the War.' In Herbert Wulf, ed., *Arms Industry Limited*. Oxford: Oxford University Press, pp. 387–91.

O organizaciji Small Arms Survey

Organizacija Small Arms Survey je globalni centar izvrsnosti, čiji je mandate stvaranje nepristrasnog znanja, zasnovanog na dokazima i relevantnog za strategije, o svim aspektima malokalibarskog oružja i oružanih sukoba. To je glavni, međunarodni izvor ekspertize, informacija i analiza o malokalibarskom oružju i pitanjima oružanog nasilja, koji djeluje kao resurs vladama, donosiocima strategija, istraživačima i građanskom društvu. Sama organizacija je smještena u Ženevi, Švicarska, i projekat je na Visokoškolskom institutu za međunarodne i razvojne studije.

Organizacija Small Arms Survey se sastoji od međunarodnog osoblja sa ekspertizom iz studija o sigurnosti, političkim naukama, pravu, ekonomiji, razvojnim studijama, sociologiji i kriminologiji, koja sarađuje sa mrežom istraživača, partnerskim ustanovama, nevladinim organizacijama i vladama u više od 50 država.

Za više informacija, molimo da vidite www.smallarmssurvey.org.

Kontakt detalji

Small Arms Survey
Maison de la Paix
Chemin Eugène-Rigot 2E
1202 Geneva
Switzerland

t +41 22 908 5777

f +41 22 732 2738

e info@smallarmssurvey.org

Pratite Small Arms Survey na:

 www.facebook.com/SmallArmsSurvey

 www.twitter.com/SmallArmsSurvey

 www.smallarmssurvey.org/multimedia

Ovu publikaciju Small Arms Survey je podržao Ured za uklanjanje i smanjenje naoružanja pri Uredu za političko-vojna pitanja (PM/WRA) Ministarstva vanjskih poslova SAD-a

